

ΘΡΑΚΗ

ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Κείμενα:
Ιόλη Βιγγοπούλου
Χρήστος Πάντσουλου

Η Θράκη στο χρόνο

Το θρακικό τοπίο

Θράκη: Γη του Ορφέα
και του ήρωα-ηπέδα

Από τα Στενά
στο Δέλια του Νέσιου

Περίπατοι στην Ξάνθη

Η κοιλάδα του Κόουνθου

Τα αρχαία Αβδηρα

Το βυζαντινό Πολύστυλο

Βιοτονίδα – Πόρτο Λάγος

Στους πύργους
της Αναστασιούπολης

Παπίκιον Ορος

Η πόλη της Κομοτηνής

Στη λίμνη Ισμαρίδα

Η διαχρονική Μαρώνεια

Σύναξη, η Ιερή

Οδεύοντας προς Εβρο

Μεσημβρία – Ζώνη

Στην ακριπική Αλεξανδρούπολη

Ο ποταμός Εβρος

Στο δάσος της Λαδιάς

Διδυμότειχο:
η βυζαντινή κατροπολιτεία

Σουφλί, Πύθιο

Εξώφυλλο:

Το κάστρο του Πυθίου. Ένα από τα βυζαντινά φρούρια της θρακικής γης, τα οποία αντιστέκονται στη φθορά του χρόνου, ανακαλώντας στη μνήμη τα γεγονότα που σπάρραξαν τη Θράκη -ανθρώπους και χώρο- τους τελευταίους αιώνες του Βυζαντίου (φωτ.: Πηνελόπη Ματσούκα).

Υπεύθυνη «Επτά Ημερών»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

Ειδικός Συνεργάτης

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ

ΤΟ ΟΡΟΣ Ροδόπη, ο κάμπος, οι λιμνοθάλασσες, τα ποτάμια... Ανάμεσα σ' αυτά τα απόλυτα στοιχεία της φύσης οι άνθρωποι του χώρου, στη μακραίωνη πορεία τους, σφράγισαν την ιστορία με την έντονη και καθοριστική συμμετοχή τους σε όλες τις περιόδους. Στην αρχαιότητα η αδιάλειπτη παρουσία των ελληνικών αποικιών στην περιοχή, η πολιτική των Μακεδόνων βασιλέων, αλλά και των Ρωμαίων κατακτητών της οδήγησαν στη σταδιακή πολιτιστική αφομοίωση των εγχώριων πληθυσμών και διασφάλισαν τον ελληνικό χαρακτήρα της περιοχής και στους επόμενους αιώνες. Τους μέσους χρόνους, η Θράκη ως περιβάλλουσα την Κωνσταντινούπολη, κατέστη το κέντρο του βυζαντινού ελληνισμού. Για χίλια χρόνια γίνεται η ασπίδα που την προστατεύει από τις αλλεπάλληλες επιδρομές, ο πακτωλός που της εξασφαλίζει αγαθά και φόρους, ενώ ταυτόχρονα αντανακλά την πνευματική και καλλιτεχνική λάμψη της αυτοκρατορικής πρωτεύουσας σε όλες τις εκφάνσεις του βίου (γλώσσα, τέχνη, μουσική). Στα νεότερα χρόνια, το σφριγηλό, χριστιανικό ως επί το πλείστον, ανθρώπινο δυναμικό της, με θαυμαστή εκκλησιαστική και κοινοτική οργάνωση, συνετέλεσε αποφασιστικά στη διατήρηση της πολιτιστικής της συνοχής καθ' όλη την οθωμανική περίοδο. Παρά το γεωμορφολογικό διαμελισμό της, προϊόν των εθνικιστικών και πολιτικών αναμετρήσεων που προκλήθηκαν με την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η Θράκη υπερέβη την τραγωδία που της επεφύλασσε η πολιτική πραγματικότητα και προχώρησε αυτάρκης, σεμνή και υπερήφανη προς τις νέες προοπτικές της.

► Η αποικία των Λευκοιουκνιάδων στο Πόρτο Λάγος. Εικόνες μοναδικής ομορφιάς προσφέρουν τα ομήγη πουλιών στον επισκέπτη του Πόρτο Λάγος, που χαρακτηρίστηκε διεθνούς σημασίας τόσο για τα είδη (262) όσο και για τους πληθυσμούς των πουλιών που φωλιάζουν ή ξεχειμωνιάζουν στην ευρύτερη περιοχή (φωτ.: Hans Jerrentrup).

Το Θρακικό τοπίο

Η ΘΡΑΚΗ ΕΊΝΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ μιας μεγάλης διαδρομής από τη νότια Ελλάδα προς το βορρά, αλλά και η αρχή μιας άλλης που νοητικά αλλά και πραγματικά μας οδηγεί πλησιέστερα στα χρόνια που πέρασαν. Βουνά, ποτάμια, κάμποι και λιμνοθάλασσες μεταφέρουν ήχο και χρώμα αλλοτινών εποχών. Παράλληλα, αντιθέσεις και εικόνες, όπως αυτές των κιονισμένων κορυφών της Ροδόπης που εναλλάσσονται με εκείνες των ναυαγικών και πορφύρων δειλινών στην παράλια περιοχή, γεμίζουν τον επισκέπτη συγκινήσεις.

Στη Θράκη βρίσκονται δύο από τα μεγαλύτερα ποτάμια της Ελλάδος, μεγάλες και πλούσιες λιμνοθάλασσες, η μοναδική σε αντιθέσεις οροσειρά της Ροδόπης με τα δάση οξιάς και κωνοφόρων, καθώς και πλήθος υγρά λιβάδια, χέρσες εκτάσεις και αμμοθίνες. Το κυριότερο μορφολογικό χαρακτηριστικό του θρακικού χώρου είναι η μεγάλη εναλλαγή του τοπίου. Αυτή η ποικιλία οικοτόπων, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική θέση της περιοχής- συνδυασμός κρικός Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής- την αναδεικνύουν σε μοναδικό χώρο στην Ευρώπη. Από την οροσειρά της Ροδόπης ως τις παραλίμνιες περιοχές και την ακτή σχηματίζεται μια ζώνη πλάτους 25 περίπου χλμ. που απλώνεται από το δυτικό

Κείμενα αφιερώματος:

**ΙΩΛΗ ΒΙΓΓΟΠΟΥΛΟΥ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΝΤΣΟΓΛΟΥ**

Επιμέλεια αφιερώματος:

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

έως το ανατολικό άκρο του θρακικού χώρου. Διασχίζοντας τη γεωγραφική αυτή περιοχή συναντά κανείς τόσους διαφορετικούς τύπους βιοτόπων όσους αν διέσχιζε τα 2/3 του ευρωπαϊκού εδάφους.

Η μοναδική γεωμορφολογία του θρακικού χώρου έχει σαν αποτέλεσμα την ποικιλία φυτοκοινωνιών, με επακόλουθο γνώρισμα τη διατήρηση μεγάλης βιοποικιλότητας σε ανώτερες μορφές ζωής. Παράλληλα, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, που την καθιστά σταυροδρόμι τριών κόσμων, η Θράκη αποκτά ιδιαίτερη σημασία ως τόπος ξεκούρασης και διατροφής για πολλά είδη μεταναστευτικών πουλιών, κατά το ταξίδι τους προς την Αφρική ή τις ρωσικές στέπες. Εδώ βρίσκουν χώρο για αναπαραγωγή, διαχείμαση και διατροφή πλήθος πουλιά: από τα 670 περίπου είδη πουλιών που καταμετρήθηκαν σε όλη την Ευρώπη, αλλά και στη βόρεια Αφρική, το Μαρόκο, τη Μέση Ανατολή, την Ερυθρά θάλασσα, την Τουρκία, 407 είδη παρατηρήθηκαν στην Ελλάδα (ποσοστό 61%). Από αυτά 338 είδη παρατηρήθηκαν στη Θράκη, δηλαδή το 83% και το 50,4% αντίστοιχα των ειδών που υπάρχουν στην Ελλάδα και την Ευρώπη.

Εκτός από το Νέστο και τον Εβρο, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα πλήθος μικρών ξεροποτάμων που στις όχθες τους και στα παρακείμενα ρέματα φιλοξενούν μέχρι σήμερα ποικίλα είδη της ελληνικής φύσης. Επιπλέον, τα αποστραγγιστικά κανάλια της περιοχής Ερασμίου-Μαγγάνων, οι λιμνοθάλασσες της Λάφρης, της Λαφρούδας, της Αλυμύρας, των Αλυκών, του Λαγού, της Ξηρολίμνης, καθώς και οι λιμνοθάλασσες Καρατζά, Καρακατσέλι, Δράνα, Παλούκια και, τέλος, οι λίμνες Βιστονίδας, Μπτρικίου και Νυμφών συγκαταλέγονται στους σημαντικότερους και πλουσιότερους υγρότοπους της χώρας μας. Όλες αυτές οι περιοχές έχουν ενταχθεί στη σύμβαση Ramsar¹ και συναποτελούν έναν ενιαίο υδροβιότοπο. Πολύ κοντά η μια περιοχή με την άλλη σχηματίζουν τεράστιο Δέλτα που εκτείνεται θαρρείς από τις εκβολές του Νέστου μέχρι εκείνες του Εβρου, περιλαμβάνοντας, ανάμεσά τους, τις εκβολές του Κόσυνθου, του Κομψάτου και του Φιλιούρη. ❀

ΣΗΜΕΪΩΣΗ:

1. Διεθνής συνθήκη για την προστασία των διεθνούς σημασίας υδροτόπων. Η Ελλάδα την υπέγραψε το 1974.

Η κ. Ιώλη Βιγγοπούλου είναι επιστημονική συνεργάτις στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Ο κ. Χρήστος Πάντσος είναι μέλος του Ειδικού Διοικητικού Τεχνικού Προσωπικού του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

◀ Το τοπίο γύρω από τον ποταμό Εβρο είναι εντυπωσιακό και πάντοτε με ανέλιση στοιχεία που υπενθυμίζουν στοιχεία και σύμβολα από το πλούσιο σε ιστορικά συμβάντα παρελθόν του (φωτ.: Ι. Βιγγοπούλου).

Η Θράκη στο χρόνο

ΜΕΓΑΛΗ ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ αλλαγή συντελέστηκε στο θρακικό χώρο στο τέλος της παγετώνιας περιόδου. Η θαλάσσια στάθμη ανυψώθηκε, ο Εύξεινος Πόντος ενώθηκε βαθμιαία με τη Μεσόγειο, δημιουργήθηκαν τα Δαρδανέλλια και ο Βόσπορος και το οικοσύστημα άλλαξε δραματικά (8η χιλιετία π.Χ.). Η σημερινή ακτογραμμή της Θράκης διαμορφώνεται περίπου στην 5η χιλιετία με εξαίρεση τις εκβολές των ποταμών, όπου η μεταβολή είναι συνεχής. Πολλά νερά, πυκνή βλάστηση και δάση αλλά και κατάλληλες πεδινές εκτάσεις αποτέλεσαν τον πλούτο και τους όρους εγκατάστασης των ανθρώπων στο χώρο.

Στην ευρύτερη παραλιακή ζώνη από το Νέστο έως τον Εβρο, η οικιστική και πολιτιστική δράση κατά τη Νεολιθική Εποχή (7000-3200 π.Χ.) εντοπίζεται στους οικισμούς Παραδημής, Προσκυνητών, Μάκρης, Παλιούρι, Σπλαιίου, Μαρώνειας κ.ά. Την εποχή του Χαλκού (3200-1050 π.Χ.) η Θράκη δέχεται την ακτινοβολία του πολιτισμού του Βορείου Αιγαίου, της Λέσβου, της Λήμνου και της Τροίας. Τον 11ο π.Χ. αι. άρχισε η εγκατάσταση των θρακικών φύλων. Οι Θράκες, άθροισμα συγγενών αλλά πολιτικά κατακερματισμένων και ανταγωνιστικών ινδοευρωπαϊκών φύλων με κοινή γλώσσα, όχι γραπτή, και πολιτισμό βρίσκονται κατά την ιστορική αρχαιότητα εγκατεστημένοι στο ΒΑ τμήμα της Χερσονήσου του Αίμου, νότια του Δουνάβειος και ανατολικά του Στρυμόνα. Έτσι από την πρώιμη εποχή του Σιδήρου (1050-650 π.Χ.) γνωρίζουμε από φιλολογικές πηγές (Ομηρος, Ηρόδοτος) ότι οι Θράκες ελάτρευαν τον Ήλιο, το μυθικό βασιλιά Ρήσο με τα περίφημα άλογα, που σκοτώ-

▼ *Αναθηματικό ανάγλυφο του Ηρώα-Ιππέα, 1ου αι. π.Χ., τον ειοιμοπόλεμον υπερασπιστή, που υπήρξε στα αρχαία χρόνια σύμβολο της Θράκης. Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής (φωτ.: «Θράκη», Γεν. Γραμματεία Περιφέρειας Μακεδονίας-Θράκης).*

◀ *Ο Ορφέας «γόνος από μουσικής άμα και μαντικής», εισηγητής μουσικών τελετών, ποιητής, προφήτης, ιερέας, ήρωας, θεός ή ημίθεος, κυρίως όμως αοιδός και κιθαρωδός, με τη λύρα ως σύμβολό του. Το φωτεινό στοχαστικό βλέμμα και η μειλίχια έκφρασή του αποκαλύπτουν σε τι δρόμους οδηγεί την ψυχή η άσκησή της μουσικής. Λεπτομέρεια από ερυθρόμορφο κρατήρα, γύρω στο 450 π.Χ. (φωτ.: Αρχαιολογική Συλλογή Κρατικών Μουσείων Βερολίνου).*

Γη του Ορφέα και του ήρωα-ιππέα

*Με την όψη, με τ' ανάστημα
με το νου, με το βιολί
να η Θρακιώπισσα των όλων
ζωντανεύτρα μουσική!
Και μ' εσένα, Ορφέα, σαν πνέματα
κι εμείς και όλα και οι θεοί
κι ήταν η λατρεία μυστήριο
και η θρησκεία μουσική.*

Κ. Παλαμιάς,
Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου, Λόγος ΙΒ' - Ο κόσμος

Θράκη και μουσική συμβαδίζουν στο πέρασμα των αιώνων και αν ο Στράβων συνοψίζει λόγια: «Από του μέλους και του ρυθμού και των οργάνων, η μουσική πάσα Θρακία και Ασιάτις νενόμιστοι», η ίδια η μυθολογία, μήτρα που γεννά την ερμηνεία όλων των φαινομένων, τοποθετεί τον πρώτο των μουσικών στη Θράκη. Μύστης και σαγηνευτής, με όπλο την εννεάχορδη λύρα του, ο Ορφέας, γλύκανε τα όντα, εμπύκωνε τους ήρωες, όπως και τους Αργοναύτες στην εκστρατεία τους και θεωρείται ο ιδρυτής των Ορφικών, δοξασία που αναπτύχθηκε τον 6ο π.Χ. αι. για την εξήγηση του κόσμου και τον προορισμό του ανθρώπου. Οι μυημένοι στα Ορφικά μυστήρια πίστευαν ότι ο κόσμος οφείλεται στον Χρόνο και τον Ερωτα, παιδί της Νύκτας και του Ανέμου, με κοσμοποιό και δημιουργική δύναμη. Για την παρούσα και μέλλουσα προστασία, Θράκες ήταν και οι γόντες και οι εμπειρικοί γιατροί, μεταχειριζόμενοι τις «επωδάς» ή φυλακτηρίους λέξεις -τα φυλαχτά δηλαδή- να θεραπεύουν τα πάθη και να εξασκούν τη μαντική. Έτσι και ένα άλλο αρχαίο σύμβολο της Θράκης, ο ήρωας-ιππέας, ετοιμοπόλεμος υπερασπιστής, μεταμορφώνεται στον ιππέα-Αγιο Γεώργιο, προστάτη παντονικό των αδιάλειπτα μαχητών στην ιπποτρόφο περιοχή. Γιατί η ιστορία της Θράκης, δεν είναι παρά η συνεχής αφήγηση ενός αγώνα των πληθυσμών της ενάντια σε επιδρομείς και η προάσπιση του φυσικού πλούτου που τόσο ευνοϊκά της χάρισε η ίδια η γεωγραφική της θέση, μια γέφυρα ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση.

◀ **Ξελόγλυπη εικόνα Παναγίας, 13ου αι., προσφυγικό κειμήλιο από τον Αίνο. Σήμερα βρίσκεται στο Εκκλησιαστικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης (φωτ.: «Θράκη», έκδ. ΕΤΒΑ, ΕΟΤ, ΕΟΜΜΕΧ).**

Η Θράκη, γέφυρα Ανατολής και Δύσης, τόπος πλούσια προικισμένος από τη φύση, υπήρξε πεδίο σκληρών συγκρούσεων

θηκε στην Τροία και ότι από τα διάφορα φύλα (Βίστονες, Σαππαιοί) οι πολεμικοί Κίκονες είχαν πρωτεύουσα την Ισμαρίδα και βασιλιά-ιερέα του Απόλλωνα τον Μάρωνα.

Οι πλουτοπαραγωγικές πηγές της Θράκης (μέταλλα, ξυλεία, δημητριακά, εργατικό δυναμικό-δούλοι) προσείλκυσαν το ενδιαφέρον των Ελλήνων, οι οποίοι εγκατέστησαν σταδιακά μια αλυσίδα αποικιών και στην αιγαιακή ακτή (Αβδηρα, Δίκαια, Στρώμη, Μαρώνεια, Ορθαγορία, Μεσημβρία-Ζώνη, Δρος, Σάλπη, Τέμπυρα). Οι δραστήριες οικονομικές σχέσεις με τους Θράκες επέτρεψαν τη βαθμιαία διείσδυση πολιτικών, κοινωνικών και πολιτιστικών θεσμών στη θρακική κοινωνία. Μετά τους περσικούς πολέμους ιδρύθηκε το πρώτο θρακικό κράτος από το ισχυρό φύλο των Οδρυσών (460-350 π.Χ.). Παρά τη βραχύβια ακμή του συνετέλεσε πολύ στην ενίσχυση των αμοιβαίων σχέσεων και ανταλλαγών στον οικονομικό και πολιτιστικό τομέα με τις ελληνικές πόλεις-κράτη. Η ανερχόμενη όμως δύναμη των Μακεδόνων, επί Φιλίππου Β΄ πρώτα και επί Μεγάλου Αλεξάνδρου και των διαδόχων του μετά, επεκτάθηκε η ελληνική παρουσία και επιρροή και στη θρακική ενδοχώρα.

Την περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (2ος π.Χ.-4ος μ.Χ αι.) επικρατεί ειρήνη, εμπορική ακμή και πλούτος. Ιδρύονται πόλεις (Τραϊανούπολις, Πλωτινούπολις, Αδριανούπολις) και για στρατιωτικούς κυρίως σκοπούς αξιόλογο δίκτυο κερσαίων επικοινωνιών. Η Εγνατία Οδός που συνέδεε το Δυρράχιο στην Αδριατική Θάλασσα με το Βυζάντιο στο Βόσπορο διέσχιζε την

Βυζάντιο

Ο γλωσσικός και πολιτιστικός εξελληνισμός της περιοχής ολοκληρώνεται, ώστε τους πρώτους ήδη χριστιανικούς χρόνους οι όροι Θράκη και Θράκες να έχουν πλέον αποκλειστικά γεωγραφικό περιεχόμενο. Σταθμό στην ιστορία της Θράκης αποτέλεσε η ίδρυση της Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.), η οποία γίνεται ο μαγνήτης του γεωγραφικού αυτού τριγώνου. Έτσι οι φεύγουσες ή καταλήγουσες σε αυτήν πολιτικές και στρατιωτικές δυνάμεις, τα πνευματικά ή πολιτι-

σμικά ρεύματα και ενδιαφέροντα διασχιζούν, διοχετεύονται, δρώνουν, καταστρέφουν, προφυλάσσουν και αντανακλώνται στην Θράκη.

Η περιοχή βασανίστηκε ανελέητα για χίλια σχεδόν χρόνια από βαρβαρικές επιδρομές, ποικιλώνυμα έθνη που εγκαθίσταντο στην ύπαιθρο και οργανωμένους στρατούς που κατέστρεφαν, λεπλοτούσαν και έσφαζαν. Η μέριμνα που έδειξαν οι βυζαντινοί αυτοκράτορες από τους πρώτους κιόλας αιώνες μετουσιώνεται σε επανοχυρώσεις πόλεων και ιδρύσεις φρουριών. Η Τόπειρος, η Ξάνθη, το Πολύστυλον, η Αναστασιούπολις, η Μοσυνούπολις, η Μαρώνεια, η Μάκρη, οι Φέρες, το Διδυμότειχο είναι μερικές από τις βυζαντινές πόλεις που κτίστηκαν κοντά ή πάνω σε αρχαίες και αντικατοπτρίζουν παράλληλα την βαθμιαία συσπείρωση του πληθυσμού σε αστικά οχυρωμένα κέντρα. Στην ορεινή περιοχή της Θράκης ήκμασαν φρούρια, αλλά και το σημαντικό μοναστικό κέντρο του Παπικίου όρους. Το αξιολογότερο οδικό δίκτυο μέσω του οποίου διακινούνταν άνθρωποι και προϊόντα από τη Δύση στο Βόσπορο και τη Θεσσαλονίκη και από εκεί στο νησιώτικο αιγαιακό χώρο, αποτελούσε τον κύριο φορέα προώθησης του βυζαντινού πολιτισμού στην περιοχή των Βαλκανίων. Ο κατακερματισμός του Βυζαντίου σε μικρά φεουδαρχικά κράτη μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους (1204) αλλά κυρίως οι αιματηροί εμφύλιοι πό-

λεμοί του 14ου αι. σηματοδοτούν έμμεσα την καθοριστική παρέμβαση των Οθωμανών και την οριστική απώλεια της Θράκης για το Βυζάντιο.

Οθωμανική περίοδος

Για τη Θράκη, η μακρά περίοδος της οθωμανικής κατάκτησης αρχίζει στα μέσα του 14ου αι. και τελειώνει με τους Βαλκανικούς πολέμους. Η κατάληψη της Καλλιπόλης από τους Οθωμανούς, στα 1354, σήμανε και τη βαθμιαία διείσδυση τους στα ευρωπαϊκά εδάφη της φθίνουσας πλέον βυζαντινής αυτοκρατορίας και ταυτόχρονα μια καινούργια πραγματικότητα για την περιοχή και τους πληθυσμούς της Θράκης. Παρά την ερήμωση και την καταστροφή του χώρου στη διάρκεια των πρώτων αιώνων της οθωμανικής κυριαρχίας, αναπτύχθηκαν σε σημαντικά δημογραφικά και οικονομικά κέντρα, οι πόλεις της ευρύτερης Θράκης που βρίσκονταν πάνω στις βασικές εμπορικές αρτηρίες. Στην ανάπτυξη συνετέλεσε η συντηρητική οργάνωση των εθνικών μειονοτήτων (μουσουλμανικών, ελληνικών, βουλγαρικών, αρμενικών και εβραϊκών), αλλά και η πνευματική και η εκπαιδευτική ανάπτυξη του χριστιανικού κυρίως στοιχείου.

Μετά την Ελληνική Επανάσταση και τη συγκρότηση του Νέου Ελληνικού Κράτους, η Θράκη βρίσκεται στην πιο ευαίσθητη πολιτική ζώνη της καταρρέουσας Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπου θα συγκρουστούν οι επεκτατικές διαθέσεις και των νεοαφηνισθέντων σλαβικών εθνοτήτων με τις προσπάθειες της Πύλης να αποδυναμώσει και να καταπνίξει τα εθνικά αισθήματα των διαφόρων μειονοτήτων. Η εξέλιξη του εκκλησιαστικού βουλγαρικού ζητήματος οδήγησε στην αντιπαλότητα του ελληνικού και του βουλγαρικού στοιχείου, αντιπαλότητα που βοήθησε στην έξαρση του μουσουλμανικού φανατισμού και αλλοίωσε τον εθνολογικό χάρτη της περιοχής. Η Ανατολική κρίση του 1875-1878 και ο ρωσοτουρκικός πόλεμος όξυναν το πρόβλημα διαμελισμού της Θράκης, ενώ το εύρωστο ελληνικό στοιχείο αγωνιζόταν σε εκπαιδευτικό και κυρίως σε εκκλησιαστικό πεδίο να διατηρήσει στα διάφορα αστικά κέντρα την οντότητά του. Μετά το 1885 οξύνθηκε το γενικότερο πρόβλημα κυρίως από τη δραστική επέμβαση των Βουλγάρων στο νότιο τμήμα της Θράκης.

Στη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων καθώς και του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Θράκη βρέθηκε στο επίκεντρο των ζωτικών βλέψεων της Ελλάδας, Βουλγαρίας και Τουρκίας. Ενώ ο ελληνικός στρατός απελευθέρωσε τη σημερινή ελληνική Θράκη, η Συνθήκη Βουκουρεστίου-Κωνσταντινουπόλεως (Ιούλιος-Οκτώβριος 1913) οδήγησε στην αναγκαστική αποχώρηση του ελληνικού στρατού και σε απόγνωση τον Ελληνισμό της περιοχής. Η αναστάτωση στη νότια Βαλκανική και οι ελληνικοί διπλωματικοί ελιγμοί οδήγησαν στην εδραίωση της ελληνικής παρουσίας στη Δυτική Θράκη στο τέλος της δεύτερης δεκαετίας του 20ού αιώνα.

Από τα Στενά στο Δέλτα του Νέστου

Σε αυτό το οδοιπορικό στη Θράκη δεν είναι δυνατόν να αναφερθούμε σε όλες τις αρχαίες πόλεις ή βυζαντινές καστροπολιτείες της περιοχής. Θα περιοριστούμε, ενδεικτικά, σε μερικούς από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους και τις νεότερες πόλεις, χωρίς αυτό να μειώνει τη σημασία των άλλων τοποθεσιών και ευρημάτων. Επίσης, η Σαμοθράκη, για την οποία έχει γίνει ειδικό αφιέρωμα («Επτά Ημέρες», 4/9/94), και η περιοχή του Ανω Εβρου δεν συμπεριλαμβάνονται στο οδοιπορικό αυτό.

▲ Η διάχιση του ποταμού Νέστον πεζή ή με καγιάκ είναι μια ανεπανάληπτη εμπειρία όταν γίνεται με σεβασμό προς το περιβάλλον (φωτ.: Forestland).

Η ΟΔΙΚΗ ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ από τα δυτικά οριοθετείται από τον ποταμό Νέστο στο ύψος του σημερινού χωριού Τοξότες. Το νερό κυλά ήρεμα και αθόρυβα στις βραχώδεις όχθες του ποταμού, δίπλα από το παλιό πετρόχτιστο μονοπάτι που οδηγεί στην καρδιά των Στενών του Νέστου, στην περιοχή των Λιβερών. Το ποτάμι, αφού διέσχισε την ορεινή Ροδόπη και εμπλουτίστηκε από πλήθος παραπόταμων, ημερεύει καθώς πλησιάζει στην έξοδό του προς τη θάλασσα. Από τη Σταυρούπολη του νομού Ξάνθης, έως το χωριό Γαλάνη δίπλα

στους Τοξότες, ο Νέστος κυλά ανάμεσα σε απόκρημνες πλαγιές δύο ορεινών όγκων, σχηματίζει πλήθος μαιάνδρων και προσφέρει μοναδικής ομορφιάς τοπία και συγκινήσεις, σε όποιους αποφασίσουν να διασχίσουν την περιοχή, πεζοί ή με πλωτά μέσα. Η περιοχή, που είναι γνωστή και σαν «τα Στενά του Νέστου», διαθέτει πλούσια και σχεδόν αδιατάρακτη παραποτάμια βλάστηση και πανίδα.

Ο Νέστος πηγάζει από τη Βουλγαρία, από την περιοχή της Ρίλας, καλύπτοντας διαδρομή 234 κλμ., από τα οποία τα 140 σε ελληνικό έδαφος. Το 1953

εκκερσώθηκε στο Δέλτα του ποταμού το μοναδικό στην Ευρώπη υδροχαρές δάσος του Κοτζά Ορμάν (Θρυλικό-Μεγάλο Δάσος) με δέντρα ύψους 40μ. και κορμούς διαμέτρου 2μ. Από τα πολυτιμότερα δέντρα, για το ξύλο τους, οι περιφνημες «Μελιές» ήταν γνωστές και περιζήτητες από την αρχαιότητα. Αγριογούρουνα, λύκοι, τσακάλια, βίδρες είναι ακόμη και τώρα (σε μικρότερους πλέον αριθμούς), από τα σημαντικότερα αγρίμια, που μπορεί να εντοπίσει το έμπειρο μάτι από τα ίχνη τους, στη λάσπη και τις πέτρες της όχθης. Το 1977, τα «Στενά του Νέστου» εκτάσεως 23.800 στρεμμάτων, ανακηρύχθηκαν αισθητικό δάσος (τα

Πλούσια και αδιατάρακτη η παραποτάμια βλάστηση και πανίδα στα Στενά του Νέστου

13.800 στρέματα υπάγονται στον νομό Ξάνθης). Το 1992 θεσπίστηκε περιμετρική ζώνη προστασίας του αισθητικού δάσους (43.900 στρεμ. στο νομό Ξάνθης και 26.300 στρέμματα στο νομό Καβάλας).

Ο κύριος όγκος του Νέστου περιλαμβάνει μεγάλη ποικιλία βιοτόπων, οι οποίοι εντοπίζονται είτε σε διαφορετικά βάθη του νερού, που συχνά εισχωρεί σε ρωγμές στα βράχια δημιουργώντας φυσικούς θύλακες προστασίας της ιχθυοπανίδας, είτε στις κατάφυτες όχθες αλλά και στα «αμμόδη νησιά» με ιτιές, που σχηματίζονται από τις μετακινήσεις της κοίτης του. Στις όχθες και στα πιο σταθερά «νησιά» εμφανίζονται παραποτάμια δάση, σε αρκετά σημεία των οποίων υπάρχουν καρστικές πηγές. Σε άλλα σημεία του ποταμού υψώνονται απότομες χαμάτινες και αμμώδεις όχθες, κατάλληλοι βιότοποι για τα χαραδριόμορφα πουλιά. Στην περιοχή των Κομνηνών συναντάμε γεωργικές εκτάσεις με πέτρινους αναβαθμούς (πεζούλια ή ξερολιθιές) και φυσικούς φυτοφράκτες. Ξερολιθιές παρατηρούνται και σε όλη την κοιλάδα των Λιβερών, που σήμερα χρησιμεύουν ως χώρος φωλιάσματος της πανίδας της περιοχής. Σε όλο το μήκος των Στενών υπάρχουν απότομοι βραχώδεις σχηματισμοί μεγάλου ύψους και σπηλιές, ενώ από τα Λιβερά και χαμηλότερα παρατηρούνται μεγάλες απόκρημνες πλαγιές. Ο βιότοπος

με τη μεγαλύτερη έκταση είναι αυτός των αειφυλλων πλατύφυλλων, που περιλαμβάνει εγκαταλειμμένους αγρούς με πεζούλια και βοσκότοπους. Ψηλότερα, στις πλαγιές και στις κορυφές των γύρω υψωμάτων, δημιουργούνται συστάδες φυλλοβόλων δέντρων. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι ανθρωπογενείς οικοτόποι, κυρίως αυτοί που συνδέονται με τη σιδηροδρομική γραμμή και τα εγκαταλειμμένα κτίσματα στα χωριά.

Οι απόκρημνες σχετικά πλαγιές, δεξιά και αριστερά της κοίτης του ποταμού στην περιοχή των Στενών, σκεπάζονται από αραιά δάση χνουδωτής βελανιδιάς (*Quercus pubescens* subsp. *anatolica*), ενώ σποραδικά παρατηρούνται πουρνάρια (*Quercus coccifera*), κέδροι (*Juniperus excelsa* και *Juniperus oxycedrus* subsp. *oxycedrus*), μελικουκιές (*Celtis australis*), κουτσουπιές (*Cercis siliquastrum*), αγριοκουμαριές (*Arbutus adrachne*), φράξοι (*Fraxinus ornus*), αγριελιές (*Olea europaea* subsp. *oleaster*), φυλλικια (*Phillyrea latifolia*), και άλλα τυπικά δέντρα και θάμνοι της μεσογειακής μακίας βλάστησης. Στις βραχώδεις ορθοπλαγιές διακρίνονται διάφορα χαμόφυτα ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζουν τα σπάνια για τη χώρα μας είδη *Syringa vulgaris* (αγριοπασχαλιά) και *Haberlea rhodopensis* της οικογένειας των Γεσνεριδίων.

Χαμηλότερα, στις όχθες του ποταμού, σχηματίζεται μια στενή λωρίδα από υδροχαρή βλάστηση, με δένδρα όπως το σκληρό (Alnus glutinosa), το καβάκι (*Populus nigra*), η ασπιόλευκα (*Populus alba*), το καραγάτσι (*Ulmus minor*), ο πλάτανος (*Platanus orientalis*) και διάφορα είδη ιτιάς. Ανάμεσα σ' αυτά σχηματίζεται υπόροφος από άλλα υδροχαρή είδη και θάμνους ή αναρριχώμενα φυτά, όπως ο λυκίσκος (*Humulus lupulus*), η αγράμπελη (*Clematis vitalba*), ο κισσός (*Hedera helix*), ο τάμος (*Tamus communis*), η καλυστέγη (*Calystegia sylvatica*) κ.λπ.

Οι σημαντικότεροι βιότοποι των Στενών είναι οι παραποτάμιοι (κυρίως τα παραποτάμια δάση και οι ανάμεσά τους καρστικές πηγές, οι αμμώδεις όχθες και οι κατάφυτες νησίδες), όπου έχουν παρατηρηθεί 151 από τα 213 είδη πουλιών της περιοχής. Μερικά από τα είδη που φωλιάζουν εδώ είναι: ο σταχτοτσικνιάς (*Ardea cinerea*), το διπλοσάνιο (*Accipiter gentilis*), το σαϊνι (*Accipiter brevipes*), ο κραυγαετός (*Aquila pomarina*), το δενδρογέρακο (*Falco subbuteo*), η πετροτριλίδα (*Burhinus oedipnemus*), ο ποταμοσφυριχτής (*Charadrius dubius*), το ποταμογλάρονο (*Sterna hirundo*), η κουκουβάγια (*Athene noctua*) και η αλκυόνη (*Alcedo atthis*). Στα παραποτάμια δάση φωλιάζουν επίσης πέντε από τα δέκα διαφορετικά είδη δρυοκολαπτών, ποικιλία εξαιρετικά σημαντική στον Ευρωπαϊκό χώρο: η παρδαλοτσικλιτάρια (*Dedrocoros major*), η βαλκανοτσικλιτάρια (*Dedrocoros syriacus*), η νανοτσικλιτάρια (*Dendrocoros minor*), η μεσοτσικλιτάρια (*Dendrocoros medius*) και ο πράσινος δρυοκολάπτης (*Picus viridis*).

ΘΡΑΚΗ: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

	ΙΣΟΠΕΔΙΑ ΚΑΡΣΙΚΗΣ		ΠΡΩΤΟΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΧΗ
	ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟΙΣ		ΑΠΟΚΡΗΜΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
	ΛΙΓΝΙΤΕΣ		ΑΠΟΚΡΗΜΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
	ΑΠΟΚΡΗΜΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ		ΠΡΩΤΟΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΧΗ
	ΑΠΟΚΡΗΜΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ		ΠΡΩΤΟΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΧΗ
	ΑΠΟΚΡΗΜΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ		ΠΡΩΤΟΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΧΗ
	ΑΠΟΚΡΗΜΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ		ΠΡΩΤΟΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΧΗ

Η ΞΑΝΘΗ, ΜΙΑ Σ'ΥΓΧΡΟΝΗ, γεμάτη ζωντάνια πόλη με ιστορικό και ποικίλο πολιτισμικό πλούτο, απέχει 15 περίπου χλμ. από την είσοδο των Στενών. Η πόλη προσφέρεται για ανάπαυση και διανυκτέρευση και αποτελεί αφετηρία για νέες εξορμήσεις.

Περίπατοι στην Ξάνθη

Στα βόρεια της Ξάνθης, στην κορυφή του λόφου, δίπλα στον Κόσυνθο ποταμό σώζονται ερείπια οχύρωσης -πύργοι, μεταπύργια σε μεγάλο ύψος, πυλίδες, δεξαμενές- που ταυτίζονται με τη βυζαντινή Ξάνθεια. Μικρός οικισμός τον 9ο αι., έγινε σημαντικό κέντρο της περιοχής τον 13ο αι. Η στρατηγική θέση της επέτρεπε τον πλήρη έλεγχο των φυσικών δρόμων επικοινωνίας με το εσωτερικό της Βαλκανικής. Κατά την ύστερη οθωμανική περίοδο η πόλη αντικατέστησε, ως οικονομικό και διοικητικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής, τη Γενισέα που κήκε από πυρκαγιά. Υστερα από δύο κα-

ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ

Α ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

	ΕΛΛΗΝΙΚΗ		ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ
	ΕΥΡΩΠΗΙΑ		ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ
	ΚΡΑΤΙΚΟ		ΑΓΡΟΤΙΣΜΟΣ
	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ		ΣΥΝΟΡΙΑΣ - ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ
	ΕΡΕΥΝΑ		ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ
	ΕΡΕΥΝΑ		Τοποθεσία αναπαύσεως Π.Ε.
	ΕΡΕΥΝΑ		
	ΕΡΕΥΝΑ		
	ΕΡΕΥΝΑ		
	ΕΡΕΥΝΑ		
	ΕΡΕΥΝΑ		

Β Ο Υ Λ Γ Α Ρ Ι Α

Τ Ο Υ Ρ Κ Ι Α

ταστροφικούς σεισμούς του 1829, ξαναχτίζεται από Δυτικομακεδόνες και Ηπειρώτες τεχνίτες. Από τα κτίσματα αυτά, που μαρτυρούν και τη σημαντική ακμή της, ιδιαίτερα στα 1870-1910, οφειλόμενη κυρίως στο εμπόριο του καπνού, σώζονται τα περισσότερα και αποτελούν τον πολεοδομικό ιστό της Παλιάς Πόλης προς τις παρυφές του βόρειου λόφου. Με τη δραστήρια ορθόδοξη κοινότητα συσπειρωμένη γύρω από τη Δημογεροντία, την αξιόλογη δράση των Συλλόγων και την ανάπτυξη της παιδείας υποβοηθούμενη από εμπόρους προκρίτους, η Ξάνθη πέρασε από την οθωμανική στη βουλγαρική κυριαρχία (1912-1919) και από την απελευθέρωσή της από τον ελληνικό στρατό (1913) στη Διασυμμαχική Διοίκηση (1919-1920), ώπου εντάχθηκε επίσημα στην ελληνική επικράτεια τον Μάιο του 1920.

Ο περίπατος γύρω από την πόλη στις τρεις μεγάλες μονές (Παναγία Αρχαγγελιώτισσα, Μονή των Παμμεγίστων Ταξιαρχών, Μονή Παναγίας Καλαμούς) σε κατάφυτες γωνιές χαρίζει

εντυπωσιακή θέα προς τον κάμπο και τις βουνοπλαγιές. Η περιδιάβαση στην Παλιά Πόλη με τα εξαιρετα δείγματα βαλκανικής και νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, όπως, τα αρχοντικά των καπνεμπόρων Α. και Π. Κιουγιουμτζόγλου (σήμερα Λαογραφικό Μουσείο), του Καλούδη (Ανθρωπολογικό Μουσείο), η οικία του ιατρού Κ. Καραμπέτη, το Α΄ Δημοτικό Σχολείο (Σχολείο Ματσίνι), με τα παλιά χάνια (από τα 53 που υπήρχαν στο τέλος του 19ου αι. σήμερα σώζονται ελάχιστα), τις καπναποθήκες, καθώς και το καρναβάλι και οι γιορτές Παλιάς Πόλης κάθε χρόνο στο τέλος του καλοκαιριού, αποκαλύπτουν στον επισκέπτη το ανθρωπό παρελθόν της Ξάνθης απόλυτα εναρμονισμένο με ένα σύγχρονο και πολύ ζωντανό παρόν.

Η περιδιάβαση στην Παλιά Πόλη της Ξάνθης αποκαλύπτει το ανθρωπό παρελθόν και παρόν της

◀ *Ο περίπατος στην παλιά πόλη της Ξάνθης αποκαλύπτει αρχιτεκτονικά δείγματα από την περίοδο ακμής της πόλης (φωτ.: Νίκος Λεούλλας, «Θράκη», εκδ. Σύνολο).*

Καλύβα

ΑΠΟ ΤΗΝ ΞΑΝΘΗ, 35 χλμ. δυτικά προς τη Δράμα, 9 χλμ. βόρεια μετά το Νεοχώρι -που βρίσκεται κοντά σε προϊστορικό οικισμό στο φυσικό ύψωμα Μουργκάνα- καλοστρωμένος κωματόδρομος οδηγεί στο αρχαίο φρούριο της Καλύβας στην κορυφή (υψ. 627μ.) του υψώματος Κάστρο (αρχαιολογικός χώρος επισκέψιμος τα πρωινά). Το φρούριο, κτισμένο σε θέση στρατηγική δεσπόζει σε μία από τις σημαντικότερες διαβάσεις που συνδέουν τις ορεινές διόδους της περιοχής με την πεδιάδα της Ξάνθης και τον κάτω ρου του Νέστου, την αρχαία χώρα των Αβδήρων. Η κατασκευή του (δεύτερο μισό του 4ου αι. π.Χ.) συνδέεται με την οργάνωση από τον βασιλέα Φίλιππο Β΄ ενός ευρύτερου συστήματος αμυντικών οχυρών για τη θωράκιση των κτήσεων του στην περιοχή. Η αποτελεσματικότητα της οχύρωσης στη θέση επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι και κατά τους αιώνες της ρωμαϊκής κυριαρχίας το κάστρο ενισχύθηκε προκειμένου να αντιμετωπιστούν βαρβαρικές επιδρομές από το Βορρά, ενώ ταυτόχρονα μετατράπηκε και σε μικρή κώμη με αγροτικό και κτηνοτροφικό χαρακτήρα. Οι τελευταίες επισκευές πιστεύεται ότι έγιναν στα χρόνια του Ιουστινιανού (6ος αι.). Κτισμένο από χονδρόκοκκο κρυσταλλικό μάρμαρο το φρούριο σώζει σε πολύ καλή κατάσταση σχεδόν στο σύνολό του τον περίβολο (245μ. τραπεζοειδούς σχήματος), πύλες, κυκλικούς και τετράγωνους πύργους και μια δεξαμενή, αξιόλογο έργο της αρχαίας μηχανικής και υδραυλικής.

Κομνηνά

Δ΄ΥΟ ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ ΝΑ της Σταυρούπολης, και κοντά στο χωριό Κομνηνά - κέντρο ποικίλων οικοτουριστικών δραστηριοτήτων- ένας βατός κωματόδρομος 700 περίπου μέτρα οδηγεί στον περιφραγμένο χώρο στυλμένου «μακεδονικού» τύπου τάφου. Κατασκευασμένος από εγχώριο μάρμαρο, έχει «δρόμο» (=στενός χώρος προσπέλασης), ορθογώνιο προθάλαμο και καμαροσκέπαστο νεκρικό θάλαμο, όπου διατηρούνται οι νεκρικές κλίνες με διπλά μαρμάρινα προσκεφάλια και διατηρημένη ζωγραφιστή διακόσμηση. Ο τάφος (2ος π.Χ. αι.), επιβεβαιώνει την επιρροή του Μακεδονικού βασιλείου την περίοδο της μεγάλης ακμής του και θεωρείται ο μεγαλύτερος και πιο αξιόλογος από τους παρόμοιους τάφους (Σύμβολα, Ελαφοχώρι) που εντοπίστηκαν στη Θράκη.

ΑΚΟΛΟΥΘΩΝΤΑΣ την ορεινή διαδρομή, μέσα από δρυοδάση χαμηλού υψομέτρου, οδηγούμαστε στη Σταυρούπολη χτισμένη στις πλαγιές χαμηλών λόφων κοντά στον Νέστο. Στην κοιλάδα του ποταμού, 15 χλμ. από τη Σταυρούπολη και 30 χλμ. από την Ξάνθη, σε 550 μ. υψόμετρο, το **Ανω και Κάτω Καρυόφυτο** καθώς και τα γύρω χωριά (Καστανίτης, Μαργαρίτης) συνδυάζουν υγιεινό κλίμα, δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής στους διατηρητέους παραδοσιακούς οικισμούς και εντυπωσιακές εικόνες φυσικής ομορφιάς στις κατάφυτες πλαγιές της Ροδόπης.

Δάση περιοχής Λειβαδίτη

Επίσης, 25 χλμ. από τη Σταυρούπολη βρίσκεται αξιόλογος οικοτουριστικός πόλος με το εξαιρετο παρθένο δάσος της **Χαϊντούς** και τους καταρράκτες του **Λειβαδίτη**. Το καταφύγιο του Ορειβατικού Συλλόγου Ξάνθης, στα 1.200 μ. και οι εγκαταστάσεις του δασικού χωριού 7χλμ. ΒΑ του Λειβαδίτη, προσφέρουν όλες τις ανέσεις για τους λάτρεις της ελληνικής φύσης.

Το τοπίο της ευρύτερης περιοχής του Λειβαδίτη ή αλλιώς της Χαϊντούς, είναι ορεινό με έντονο ανάγλυφο. Περισσότερο απότομη είναι η ανατολική περιοχή με υψόμετρο κάτω από 1.000 μ., ενώ η δυτική, με υψόμετρο πάνω από 1.000 μ. είναι η πιο ομαλή. Η ψηλότερη και η ανατολικότερη κορυφή είναι το Γυφτόκαστρο (1.827 μ.), πάνω ακριβώς στη μεθόριο με τη Βουλγαρία. Στις χαμηλότερες πλαγιές της ανατολικής περιοχής, μέχρι το

ύψος των 1.000 μ., βρίσκονται τα πιο πολλά χωριά, καλλιεργούμενα και εγκαταλειμμένα χωράφια, και βοσκοτόπια με φυτοφράκτες από αυτοφυή καρποφόρα δένδρα, σημαντικοί χώροι διατροφής πολλών ζωικών ειδών. Επίσης, συναντούμε τοπικά δάση, κυρίως από δρυς, βελανιδιές και άλλα φυλλοβόλα είδη, τα οποία πυκνώνουν όλο και περισσότερο πάνω από τα 600 μ. υψόμετρο. Η δυτική περιοχή καλύπτεται από εκτεταμένα πυκνά δάση οξιάς, δασικής πεύκης και σημύδας. Σε μερικά σημεία, όπως γύρω από το Λειβαδίτη, τα δάση αυτά έχουν αντικατασταθεί από βοσκολίβαδα, που τα δημιούργησαν οι άνθρωποι με τη φωτιά και τα χρησιμοποιούσαν ως θερινά βοσκοτόπια για εκατοντάδες χρόνια. Η περιοχή, είναι από τους σημαντικότερους βιότοπους στην Ελλάδα για όλα τα μεγάλα θηλαστικά. Τα δάση είναι σε καλή κατάσταση, αν και το δασικό οδικό δίκτυο είναι σχετικά εκτεταμένο και η υλοτομία αρκετά έντονη.

Στην περιοχή του Λειβαδίτη συναντούμε 102 είδη πουλιών. Ολα σχεδόν αναπαράγονται στα δάση της περιοχής, ενώ πολλά διατηρούν εδώ και στην ευρύτερη οροσειρά της Ροδόπης τους κύριους ή και μοναδικούς πληθυσμούς τους. Είναι ο αγριόκουρκος (*Tetrao urogallus*), η αγριόκοτα (*Bonasa bonasia*), η σπουργιτόγλαυκα (*Glaucidium passerinum*), ο ελατοπούφος (*Aegolius funereus*) και ο καρυδοσπάστης (*Nucifraga caryocatactes*). Εδώ παρατηρείται, επίσης, η νοτιότερη εξάπλωση του αγριόκουρκου σε ολόκληρη την οροσειρά της Ροδόπης και συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος ποσοστιαία πληθυσμός της αγριόκοτας στην Ελλάδα.

► Η καλλιέργεια του καπνού είναι η κυριότερη ασχολία των Πομάκων της Θράκης (φωτ.: I. Βιγγοπούλου).

Πομακοχώρια

Η ΠΕΡΙΟΧΗ βόρεια της Ξάνθης και μέχρι τα βουλγαρικά σύνορα, με τους Πομάκους που ασχολούνται κυρίως με την καλλιέργεια του καπνού, εντυπωσιάζει με το αλώβητο τοπίο της. Στο πλούσιο ανάγλυφο ισορροπούν δασωμένες εκτάσεις, καπνοχώραφα σε επικλινείς πλαγιές, ξέφωτα, χείμαρροι και γραφικά χωριά (Εχίνος, Ωραιόν, Δημάριον, Μελίβοια, Γλαύκη, Κένταυρος κ.ά.). Οι Πομάκοι (πρόκειται ενδεχομένως για αρχαίους ορεινούς πληθυσμούς της Ροδόπης) αφού εκχριστιανίστηκαν, εκσλαβίστηκαν κατά τον Μεσαίωνα και αναγκάστηκαν να εξισλαμιστούν ήδη από τον 17ο αι., κρατούν ακόμα κάποιες από τις παλιές χριστιανικές τους συνήθειες. Απομονωμένοι από τους άλλους πληθυσμούς, με τον καθαρά αγροτικό χαρακτήρα του βίου τους και με δικό τους ξεχωριστό γλωσσικό ιδίωμα, το πρωταρχικό στοιχείο της συλλογικής τους ταυτότητας παραμένει το Ισλάμ.

◀ Το αρχαίο φρούριο της Καλίβας στο ύψωμα Κάσιτρο. Εξαιρετο οχυρωματικό έργο, 4ου αι. π.Χ., κτισμένο σε θέση στρατηγική, δεσπόζει σε μία από τις σημαντικότερες διαβάσεις που συνδέουν τις ορεινές διόδους της περιοχής με τον κάτω ροή του Νέσιου (φωτ.: I. Βιγγοπούλου).

Η κοιλάδα του Κόσυνθου

Η ΚΟΙΛΑΔΑ που σχηματίζει ο ποταμός Κόσυνθος ρέοντας νότια προς τη Βιστονίδα λίμνη, χαρακτηρίζεται από απότομες πλαγιές. Είναι πυκνοκατοικημένη και έχει μικρής έκτασης διάσπαρτες καπνοκαλλιέργειες ιδιαίτερα στο νότιο μέρος. Οι υπερβουσκοιμένες, διαβρωμένες πλαγιές έχουν αναδασωθεί με πεύκα και ακακίες. Στα τεχνητά δάση ή στα φυσικά δρυοδάση η ξύλευση είναι περιορισμένη.

Στο οικοσύστημα της κοιλάδας του Κόσυνθου, χαρακτηριστικοί τύποι οικοτόπων είναι οι κάτωθι:

- **Δάση Οξιός.** Οι οξιές επικρατούν και σχηματίζουν αμιγή δάση πάνω από τα 1.100 μ. ενώ χαμηλότερα αναμιγνύονται με διάφορα άλλα ορεινά φυλλοβόλα, σχηματίζοντας μικτά ορεινά δάση.

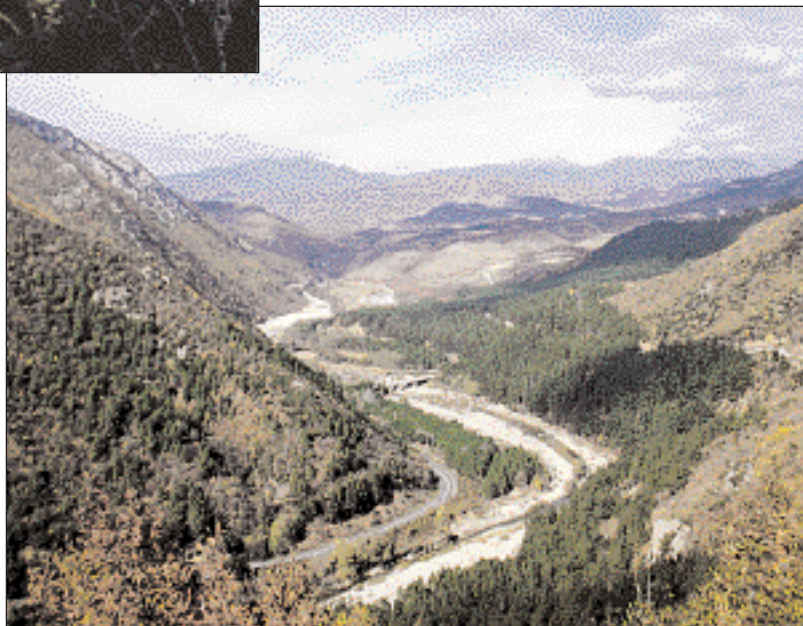
- **Δάση δρυός.** Στα χαμηλότερα μέρη της κοιλάδας, μέχρι το υψόμετρο των 800 μ. περίπου, και σε νοτιότερες περιοχές, άλλοτε κυριαρχούσαν τα δάση των φυλλοβόλων δρυών, αλλά σήμερα η εικόνα της βλάστησης έχει αλλοιωθεί σε μεγάλο βαθμό, εξαιτίας ανθρωπογενών επιδράσεων. Στο χαμηλότερο τμήμα της κοιλάδας, από την Αιώρα μέχρι τη Σμίνθη, συναντάμε θαμνώνες, καπνοχώραφα και χωράφια, με φυσικούς φυτοφράχτες. Από τη Σμίνθη προς τον Εχίνο παρατηρούμε εκτεταμένες ανα-

δασώσεις με τραχεία πεύκη (*Pinus brutia*), και πιο ψηλά με μαύρη πεύκη (*Pinus nigra*), καθώς επίσης φυσικά δάση με πλατύφυλλη βελανιδιά (*Quercus frainetto*) και άλλα φυλλοβόλα, ενώ τοπικά εμφανίζεται και η οξιά (*Fagus sylvatica*).

- **Παραποτάμια βλάστηση.** Στις όχθες του ποταμού Κόσυνθου παρατηρείται σε σημεία, παρόχθια υδροχαρή βλάστηση με σκλήθρα (*Alnus glutinosa*), ιτιές (*Salix amplexicaulis* & *Salix alba*), σπανιότερα πλατάνια (*Platanus orientalis*) και άλλα υδροχαρή φυτά.

- **Καλλιέργειες.** Γύρω από την κοιπή του ποταμού και στα πλατώματα που σχηματίζονται, κυριαρχεί η καλλιέργεια με παραδοσιακό τρόπο των περιφημων καπνών Ξάνθης. Οι άλλες καλλιέργειες είναι πολύ περιο-

► Η κοιλάδα του Κόσυνθου ποταμού διασχίζει τον ορεινό όγκο δημιουργώντας φνοική δίοδο προς την ενδοχώρα της Θράκης (φωτ.: Forestland).

▲ **Αβδηρα.** Ο περιφραγμένος σήμερα αρχαιολογικός χώρος δεν δίνει στον επισκέπτη την εικόνα της λαμπρής αυτής πολιτείας, που ήταν οργανωμένη με βάση τις πολεοδομικές αρχές της εποχής. Την περίοδο της ακμής της ξεπερνούσε πιθανότατα τους 20.000 κατοίκους. Διακρίνεται μέρος του ανασκαφικού τομέα των δυτικού τείχους (φωτ. Ι. Βιγγοπούλου).

▼ **Πήλινα ειδώλια χορευτριών, 3ου αι. π.Χ., από τάφο των Αβδήρων.** Η εκτέλεση του κυκλικού χορού υποδηλώνεται εκφραστικά και μοναδικά από τις θέσεις των χεριών, την κλίση της κεφαλής και τις πλούσιες πτυχώσεις των χιτώνων της κάθε χορεύτριας.

ΟΜΑΛΏς δρόμος κατηφορίζει από την Ξάνθη προς τον κάμπο, παράλληλα με τη ροή του ποταμού Κόσυνθου, με κατεύθυνση πρώτα προς τη Γενισέα. Δυναμική πόλη στα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η Γενισέα, πάνω στην οδική αρτηρία που ακολουθούσε τα χνάρια της Εγνατίας, με σημαντικά μουσουλμανικά τεμένη (ένα του 16ου αι.) σήμερα βρίσκεται στην παρακαμπτήριο για το σύγχρονο χωριό των Αβδήρων, όπου ξεχωρίζουν εντυπωσιακά κτίρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Ο ίδιος δρόμος καταλήγει 15 περίπου χλμ. από τη Γενισέα σε έναν από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της βορείου Ελλάδος, τα Αβδηρα, το άλλοτε ανατολικότερο όριο του Δέλτα του Νέστου. Στο ευλίμενο ακρωτήριο και στην εύφορη γύρω περιοχή, η αρχαία αποικία ιωνικής μητρόπολης αναπτύχθηκε τόσο οικονομικά όσο και πολιτιστικά τον 5ο κυρίως π.Χ. αι.

Σύμφωνα με τη μυθολογική παράδοση, ο Ηρακλής έχτισε την πόλη για να τιμήσει τον φίλο του Αβδηρο, γιο του Ποσειδώνα, που τον κατασπάραξαν τα ανθρωποβόρα άλογα του Διομήδη, βασιλιά των Θρακών Βι-

στόνων. Στα μέσα του 7ου π.Χ. αι., Κλαζομενείς άποικοι ίδρυσαν την πρώτη αυτή ελληνική εγκατάσταση κοντά στις εκβολές του Νέστου, η οποία δέχτηκε την ανελέητη επιθετικότητα του εγχώριου Θρακικού πληθυσμού. Η ίδρυση της νέας πόλης (περί το 545 π.Χ.), έπειτα από σκληρούς αγώνες εναντίον των Θρακών,

αποδίδεται στους κατοίκους της ιωνικής Τέω που δεν δέχτηκαν τον περσικό ζυγό. Η πόλη αναπτύχθηκε ραγδαία, χάρις στην ευφορότατη «χώρα» –κατά τον Πίνδαρο *πολύδωρος, αμπελδέσσα, εύκαρπος*– και το δυναμικό εμπόριο. Η διακίνηση των εμπορευμάτων γινόταν από τους δύο λιμένες, ανατολικό και δυτικό, και από τους σημαντικούς κερσαίους άξονες που συνέδεαν: ο

ένας τα παράλια με τη θρακική ενδοχώρα μέχρι τη Φιλίππουπολη και ακόμα βορειότερα και ο άλλος την Ασία με την Ευρώπη, οδικό άξονα στον οποίο πορεύτηκαν τα στρατεύματα του Ξέρξη. Η οικονομική ακμή συνοδεύτηκε από πολιτιστική άνθηση, όπως μαρτυρούν τα πλούσια αρχαιολογικά, επιγραφικά και νομισματικά ευρήματα από τις ανασκαφές που διεξάγονται στο χώρο, τα τελευταία σαράντα χρόνια, και από τον πλούτο των αναφορών σε φιλολογικές πηγές. Λατρείες και οι πανηγυρικοί εορτασμοί προς τιμήν του πολιούχου Απόλλωνα, της Αφροδίτης, της Αθηνάς, του Διονύσου, της Δήμητρας, της Κυβέλης, της Εκάτης και άλλων ηρώων αποδεικνύουν τον πλούτο του κοινωνικού βίου. Το δημοκρατικό πολίτευμα που λειτούργησε έως τη ρωμαϊκή εποχή με αυστηρούς κανόνες δικαϊκού πλαισίου, η κοπή και ευρεία διάδοση αργυρών νομισμάτων υψηλής καλλιτεχνικής ποιότητας –με τον γρύπα έμβλημα της πόλης στο εμπροσθότυπο των νομισμάτων–, τα εργαστήρια αγγειοπολαστικής και κοροπλαστικής με αξιόλογη παραγωγή, οδήγησαν τη θρακική πόλη-κράτος σε λαμπρή άνθηση της πνευματικής ζωής. Ο ποιητής Ανακρέων έζησε στα Αβδηρα. Τίσιος ή Αβδηρίτης θεωρείται ο σοφιστής Πρωταγόρας (490-420 π.Χ.), που δίδαξε και έζησε στην Αθήνα. Στα Αβδηρα γεννήθηκαν ο ποιητής Νικαίνετος, ο Διοκλείδης που

▲ **Ασημένιο τετράδραχμο των Αβδήρων (478–450 π.Χ.)** από την εποχή της μεγάλης ακμής τους. Ο γρύπας, σύμβολο της πόλης, στο εμπροσθότυπο, απεικονίζεται να κοιτά προς τα αριστερά για να διαφοροποιείται από το εμπροσθότυπο της μητρόπολης Τέω, όπου ο γρύπας κοιτά προς τα δεξιά.

Στα αρχαία Αβδηρα

περιέγραψε την πολιορκητική μηχανή του Δημήτριου, ο μαθηματικός Βίων, οι φιλόσοφοι Ανάξαρχος και Λεύκιππος και ο κορυφαίος φιλόσοφος και φυσικός Δημόκριτος (γεννήθηκε περί το 470 ή 460 π.Χ και πέθανε σε ηλικία 90 ετών). Τα Αβδήρα δέχτηκαν το 376 π.Χ. τη λυσσαλέα επίθεση των Τριβαλλών, καταστράφηκαν το 170 π.Χ. από τους Ρωμαίους και η παρακμή τους ολοκληρώθηκε βαθμιαία από τα έλη που δημιουργούσαν οι πλημμύρες του παρακείμενου Νέστου.

Ο περιφραγμένος σήμερα αρχαιολογικός χώρος δεν κατορθώνει να αφήσει στον επισκέπτη την εικόνα της λαμπρής αυτής πολιτείας, οργανωμένης με βάση τις πολεοδομικές αρχές της εποχής, η οποία την περίοδο της ακμής της, κατά τους σύγχρονους μελετητές, θα ξεπερνούσε πιθανότατα και τους 20.000 κατοίκους. Εμφανή είναι: μεγάλο τμήμα του δυτικού τείχους με την πύλη, ένας δρόμος πλάτους 6 μ., οικίες του 4ου αι. π.Χ. με περιστύλια, πλακόστρωτες αυλές, ψηφιδωτά δάπεδα και συστήματα αποχέτευσης των νερών της βροχής και στα βόρεια της αρχαίας πόλης, το θέατρο (2ος π.Χ. αι. αλλά πιθανότατα ήδη από τον 5ο π.Χ.) που έχει υποστεί μεγάλη καταστροφή. Οι ανασκαφικές έρευνες εντόπισαν μεγάλο μέρος των τειχών (συνολικού μήκους 5.340 μ.), δημόσιο οικοδόμημα που λειτουργούσε από τα τέλη του 6ου π.Χ., συγκροτήματα κατοικιών κλασικών, ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων, νεώσοικους, κτίριο ελληνιστικών χρόνων -πιθανότατα εργαστήριο κοροπλαστικής- λουτρά ρωμαϊκών χρόνων και, σε ακτίνα έως 7 χλμ. από τα τείχη, νεκροταφεία όλων των περιόδων με πλούσια κτερίσματα. Τα εντυπωσιακά ευρήματα από τις ανασκαφές βρίσκονται σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο στο ομώνυμο χωριό. Ο περίπατος στον αρχαιολογικό χώρο, την ακρόπολη προς την θάλασσα και το γύρω ήρεμο περιβάλλον αναπλάθει εικόνες για την «πόλιν εν ταις δυνατωτάτοις ούσαν τότε των επί Θράκης» (Διόδωρος ο Σικελιώτης, 1ος π.Χ. αι.) όταν στην περιοχή συνωστίζονταν, έμποροι, αγρότες, οικοδόμοι, κτηνοτρόφοι, βιοτέχνες κεραμείς, χαλκουργοί, ψαράδες, οπλίτες, ποιητές και φιλόσοφοι...

▲ Ο επισκοπικός μεσοβυζαντινός ναός (9ου-10ου αι.) στο Πολύστιλο. Ο ναός ήταν τρίκλιτος με μεγάλα τόξα και οκτάπλευρο βαπτιστήριο. Η επιμελημένη τοιχοποιία του προδίδει οικοδόμημα σχετιζόμενο με τη Βασιλεύουσα και τις περιοχές επιρροής της και επιβεβαιώνει τη σημασία και το ρόλο της παράκτιας αυτής πόλης (φωτ.: Ι. Βιγγοπούλου).

«Το νυν μεν Πολύστιλον, εν τοις ελληνικοίς δε χρόνοις Αβδήραν ωνομασμένον»

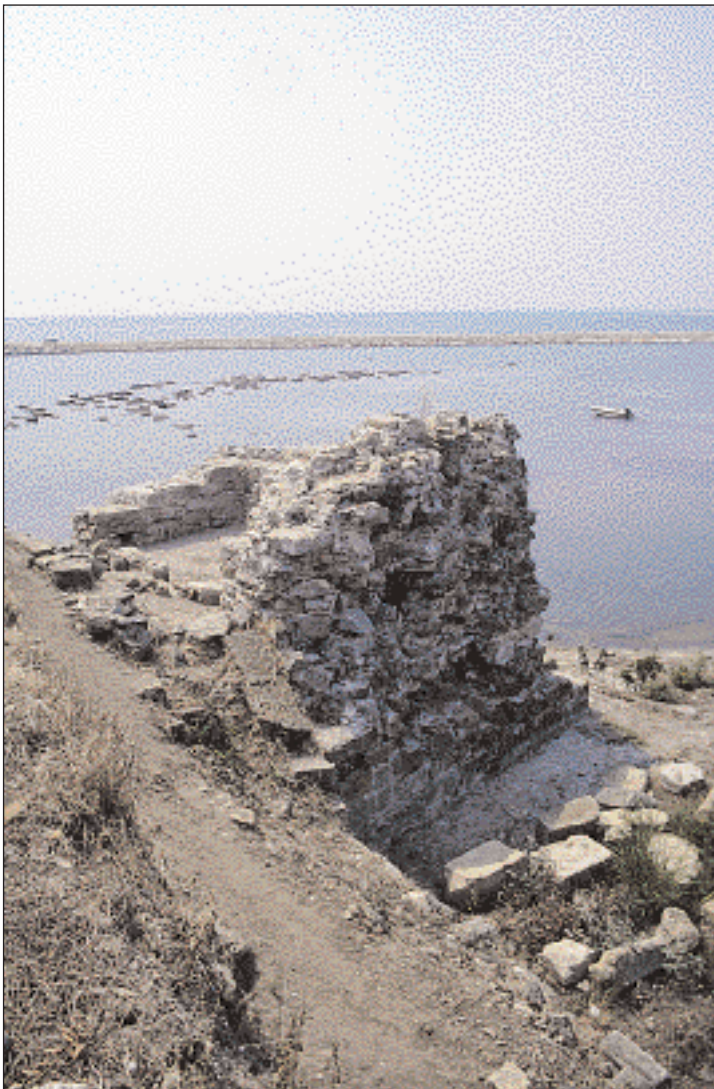
(Ιωάννης Καντακουζηνός, Ιστορία -14ος αι.)

ΣΥΡΡΙΚΝΩΜΕΝΟ στο λόφο πάνω από το λιμάνι όπου βρισκόταν η ακρόπολη των Αβδήρων στα κλασικά χρόνια και μετονομασμένο σε Πολύστιλον, προφανώς λόγω των πολλών αρχαίων κιώνων, το βυζαντινό πολίχνιο-λιμάνι αναπτύχθηκε κυρίως από τον 9ο αι. έως τον 14ο αι. και η εγκατάλειψη του χώρου πρέπει να συσχετίστηκε με την εξάπλωση των Οθωμανών στη Θράκη. Η κεντρική πύλη των τειχών συμπίπτει με την πύλη της κλασικής ακρόπολης. Ο περίπατος στα ερείπια της βυζαντινής κώμης ξε-

Το βυζαντινό Πολύστιλον

διπλώνει μια συγκινητική θέα: βόρεια προς τον αρχαιολογικό χώρο των Αβδήρων, νότια προς το λιμάνι της αρχαίας πόλης με τον αρχαίο λιμενοβραχίονα (μήκους 170μ.) από ογκόλιθους γρανίτη και τον κυκλικό πύργο να σώζεται ακόμη μέσα στη θάλασσα. Περιδιαβαίνοντας τον λόφο αποκαλύπτονται τα ερείπια μονόκωρου τρουλλαιού ναού του 12ου-13ου αι. και γύρω από αυτόν νεκροταφείο με περίβολο, μικρό βαλανείο (λουτρό), και ο επισκοπικός μεσοβυζαντινός τρίκλιτος ναός με μεγάλα τόξα (9ος-10ος αι.) όπου οκτάπλευρο βαπτιστήριο προσκολλημένο στη ΒΑ γωνία εξωτερικά ανήκε σε προγενέστερη εκκλησία. Το μέγεθος του ναού και η επιμελημένη τοιχοποιία που προδίδει οικοδόμημα σχετιζόμενο με την πρωτεύουσα και τις περιοχές επιρροής της, επιβεβαιώνουν τη σημασία και το ρόλο της παράκτιας αυτής πόλης, η οποία ανοικοδομήθηκε τον 14ο αι. από τον Ιωάννη ΣΤ΄ Καντακουζηνό και παρέμεινε ως επί το πλείστον σύμμαχός του κατά τον βυζαντινό εμφύλιο πόλεμο. Στην ανατολική άκρη των τειχών δεσπόζει ο πύργος της βυζαντινής ακρόπολης και από εκεί η θέα προς την ανατολική παραλία αναπαύει το βλέμμα του επισκέπτη φορτισμένο από τις ιστορικές μνήμες της περιοχής.

► Η θέα από το Πολύστιλο προς τα αρχαία λιμάνια των Αβδήρων. Στο βάθος ο αρχαίος λιμενοβραχίονας μήκους 170 μ. Συρρικνωμένο στο λόφο πάνω από το λιμάνι όπου βρισκόταν η ακρόπολη των Αβδήρων στα κλασικά χρόνια και μετονομασμένο σε Πολύστιλο, το βυζαντινό πολίχνιο-λιμάνι αναπτύχθηκε κυρίως από τον 9ο έως τον 14ο αι. (φωτ.: Ι. Βιγγοπούλου).

Πόρτο Λάγος - Βιστονίδα

ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΛΙΑ περιοχή Ερασιμίου, Μαγγάνων, Μυρωδάτου, Αβδήρων, Μάνδρας και στους βαλτότοπους που σχηματίζονται μέχρι σήμερα, παρατηρούνται ενδιαφέροντα είδη χλωρίδας και πανίδας. Στην περιοχή συναντάμε πάνω από 100 είδη πουλιών. Τέσσερα είδη είναι απειλούμενα παγκοσμίως -ο αργυροπελεκάνος (*Pelecanus crispus*), η νανόχνηνα (*Anser erythropus*), η βαλτόπαπα (*Aythya nyroca*), ο στικταετός (*Aquila clanga*)- και 3 άλλα κινδυνεύοντα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επίσης, 28 είδη περιλαμβάνονται στο «Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Σπονδυλόζων της Ελλάδας»: από αυτά 11 κινδυνεύουν με εξαφάνιση, 7 είναι τρωτά και 2 είναι σπάνια. Τριάντα τρία είδη περιλαμβάνονται στο Παράρτημα I της οδηγίας για τα πουλιά της Ευρωπαϊκής Ένωσης (79/ 409).

Εικόνες μοναδικής ομορφιάς με σμήνη πουλιών σε ένα βιότοπο διεθνούς σημασίας

Ο κρίνος της θάλασσας (*Pancratium maritimum*), που άλλοτε αφθονούσε στις αμμοθίνες, σήμερα απειλείται από τον τουρισμό. Το λευκόιο (*Leucojum aestivum*) που φύτευε σε υγρές πεδινές εκτάσεις, κινδυνεύει επίσης από τις αποξηράνσεις και τη σύγχρονη γεωργία. Γενικότερα η περιοχή χαρακτηρίζεται από πεδινές εκτάσεις με χαμηλούς λόφους, έλη και βάλτους κοντά στη θάλασσα. Στο μεγαλύτερο μέρος της έχει ποτιστικές καλλιέργειες. Η κτηνοτροφία περιορίζεται στους χαμηλούς λόφους, όπου ακόμα σώζονται μικρά και υποβαθμισμένα δάση από βελανιδιές, που τείνουν να εξαφανιστούν από τη βόσκηση, όπως γύρω από τα Αβδηρα. Σε ορισμένες παραλίες έχουν γίνει αναδασώ-

σεις με θασιτικό πεύκο και παράλιο πεύκο.

Από το δρόμο που χαρακτήκε πρόσφατα παράλληλα προς την ακτογραμμή οδηγούμαστε στο Πόρτο Λάγος και στη νότια πλευρά της λίμνης Βιστονίδας. «... Μια λίμνη είναι το πιο όμορφο και το πιο εκφραστικό χαρακτηριστικό σ' ένα τοπίο. Είναι το μάτι της γης και όποιος κοιτάζει μέσα σ' αυτό μετράει το βάθος της ίδιας του της φύσης .... Δεν υπάρχει τίποτα τόσο αγνό, τόσο καθαρό, και μαζί τόσο πλατύ όσο μια λίμνη... Ουράνιο νερό... Είναι ένας καθρέφτης που ποτέ πέτρα δε μπορεί να τον ραγίσει, που ο υδράργυρός του δε χαλάει, που η Φύση πάντα τον επιχρυσώνει... Καθρέφτης που δε θαμπώνει από αναπνοές μα που στέλνει τη δική του νηοή να κυματίζει ψηλά σα σύννεφο και πάλι να καθρεφτίζεται στην αγκαλιά του»¹.

Οι Πόρτοι (πόρος=πέρασμα), το σημερινό γραφικό ψαροχώρι Πόρτο Λάγος, βρίσκονταν πάνω σε δύο νησίδες στο στόμιο της Βιστονίδος λίμνης, ανάμεσα από τις οποίες περνούσε και ο κεντρικός διάυλος προς την ανοιχτή θάλασσα. Από το βυζαντινό οικισμό με εμπορικό, στρατιωτικό και αλιευτικό χαρακτήρα αποκαλύφθηκαν ερείπια εκκλησιών και λείψανα οχυρωματικού περιβόλου. Το γνωστό εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου στη νησίδα βρίσκεται στην ίδια θέση με αγιορείτικο μετόχι. Από τις μαρτυρίες περιηγητών (15ος-17ος αι.) γνωρίζουμε ότι ο χώρος κατοικείτο από Έλληνες και ήταν γνωστός ως «Βουρου», όπως γράφει και ο Ρ. Βελον (1547), από τον οποίο πληροφορούμαστε: «διατηρεί το αρχαίο όνομα έχει πλούσια εδάφη και σημαντική αλιεία στη λίμνη σε μικρά ψάρια που γίνονται παστά και πωλούνται σε διάφορα μέρη στην Ελλάδα και στην Ιταλία». Ο σημαντικός αυτός ιχθυοπαραγωγικός τόπος (χέλια, κέφαλοι, κυπρίνοι, αυγοτάραχο) ήταν, σύμφωνα με μεταγενέστερες μαρτυρίες, εξίσου σημαντικό εξαγωγικό λιμάνι του θρακικού χώρου - «ένθα αράζουσι όλα τα ατιμόπλοια και πλοία διά καπνά και λοιπά»² - (πλοία υπό αυστριακές, αγγλικές, γαλλικές και οθωμανικές σημαίες διακινούσαν τα προϊόντα της πεδιάδος με τη Σμύρνη και τη Θεσσαλονίκη), στο β' μισό του 19ου αι.

◀ Το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου σε νησίδα του Πόρτο Λάγος (φωτ. «Θράκη», εκδ. Γεν. Γραμματείας Περιφέρειας Μακεδονίας - Θράκης, 1994).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Henry David Thoreau, «Ουάλντεν» εκδ. Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1981.
2. «Δρομολόγιον της Ελληνικής Χερσονήσου», υπό Β.Δ. Ζώτου, Μολοσσού, ιππότηου περιηγητού κ.λπ. Εν Αθήναις 1882.

► Οι πελεκάνοι, χειμερινοί επισκέπτες της Θράκης, όπου ξεχειμωνιάζουν σε μεγάλους αριθμούς, είναι εύκολα παρατηρήσιμοι από τους επισκέπτες (φωτ. Forestland).

◀ Η τρίτοξη γέφυρα του Κομποτάιου σε χαράδρα του ομώνυμου ποταμού, ο οποίος τροφοδοτεί τη Λίμνη Βιοτονίδα. Το πέτρινο γεφύρι κτίστηκε από Ηπειρώτες μασιόρους τον 18ο αι. (φωτ.: Ι. Βιγγοπούλου).

Διεθνούς σημασίας καταφύγιο πουλιών

Η ΠΛΟΥΣΙΑ ορνιθοπανίδα της –υδρόβια πτηνά και αρπακτικά– έχει αναδείξει το Πόρτο Λάγος σε περιοχά διεθνούς σημασίας. Περιλαμβάνεται στον κατάλογο της Σύμβασης Ramsar και η σπουδαιότητά της έχει αναγνωριστεί επίσης από την IUCN και άλλες διεθνείς οργανώσεις.

Εδώ ξεχειμωνιάζουν πελεκάνοι, φλαμίγκος, πυγμαίοι

κορμοράνοι, πάπιες. Η περιοχή αποτελεί ενδιάμεσο σταθμό στα ταξίδια πολλών αποδημητικών πτηνών. Είναι η δεύτερη σε σημασία περιοχή στην Ελλάδα ως σταθμός κατά τη μετανάστευση και διαχείμαση των αργυροπελεκάνων. Ο χειμώνας στην περιοχή αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον και επιφυλάσσει πολλές εκπλήξεις για τους παρατηρητές πουλιών. Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον επικεντρώνεται στα διάφορα είδη παραδριόμορφων. Σε ιδιαίτερα βαρείς χειμώνες εκπλήσσει τον παρατηρητή τόσο η σπανιότητα των ειδών όσο και ο αριθμός των πουλιών. Τεράστια κοπάδια χννοπαπιών, και κορμοράνων που μετακινούνται από χώρο σε χώρο αναζητώντας τροφή, δημιουργούν εικόνες μοναδικής ομορφιάς.

Σε ολόκληρη την έκταση του Πόρτο Λάγος έχουν παρατηρηθεί 262 είδη πτηνών. Εννέα είδη θεωρούνται απειλούμενα παγκοσμίως: ο αργυροπελεκάνος (*Pelecanus crispus*), η νανόχνα (*Anser erythropus*), η κοκκινόχνα (*Branta ruficollis*), η βαλτόπαπα (*Aythya nyroca*), το κεφαλούδι (*Oxyura leucocerphala*), ο στικταετός (*Aquila clanga*), ο βασιλαετός (*Aquila heliaca*), το κερκινέζι (*Falco naumanni*), η λεπτομούτα (*Numenius tenuirostris*). Αλλά 12 θεωρούνται κινδυνεύοντα σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στην περιοχή υπάρχει επίσης μεγάλη αποικία ερωδιών περίπου πεντακόσιες φωλιές. Εδώ έχουν φωλιάσει κυρίως σταχτοσοικινιάδες (*Ardea cinerea*), λευκοσοικινιάδες (*Egretta garzetta*) και κρυπτοσοικινιάδες (*Ardeola ralloides*), ενώ το χειμώνα κουρνιάζουν τις νύχτες αργυροσοικινιάδες (*Egretta alba*). Παρατηρούνται ακόμη νανόμπουφοι (*Asio otus*) και λαγγόνες (*Phalacrocorax pygmaeus*). ❀

► Σταχτοσοικινιάς. Ένα από τα είδη ερωδιών που σιγάζουν στον υδροβιότοπο Πόρτο Λάγος και Βιοτονίδας (φωτ.: Σωτ. Μηλιώνης, «Ελληνικοί Υγρότοποι», εκδ. Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος).

▲ Τα επιβλητικά ερείπια από τη βυζαντινή πόλη-σταθμό της Εγνατίας Οδού και λιμάνι, γνωστής ως Αναστασιούπολις-Περιθεώριον, στη θέση Καλέδες, κοντά στο χωριό Αμαξιάδες (φωτ.: Βελισσάριος Βουτιάς, «Κάστρα Μακεδονίας και Θράκης», εκδ. «Αδάμ», 1997).

Στους πύργους της Αναστασιούπολης

Βυζαντινοί πύργοι στους πρόποδες της Ροδόπης αντιστέκονται στη φθορά του χρόνου

ΑΚΟΛΟΥΘΩΝΤΑΣ τον παλιό επαρχιακό δρόμο Ξάνθης-Κομοτηνής, στο μυκό της Βιστονίδος λίμνης η παράδοση τοποθετεί τους στάβλους των ιππων του Διομήδη. Ο βασιλιάς του ιθαγενούς φύλου των Βιστόνων Διομήδης είχε τέσσερα άλογα -τον Πόδαγρο, τον Λάμπωνα, τον Ξάνθο και τον Δεινό- τα οποία «εκθριώνονταν» όταν έπιναν από τα νερά του Κοσσινίτη ποταμού. Ο Ηρακλής εκπληρώνοντας τον όγδοο άθλο κατόρθωσε να αιχμαλωτίσει τα άλογα, να νικήσει τον Διομήδη, τον οποίον κατά μία εκδοχή κατασπάραξαν τα ίδια του τα ανθρωποφάγα τετράποδα, όπως και τον φίλο του Αβδηρο, επώνυμο ήρωα της ομώνυμης πόλης. Στους ρωμαϊκούς χρό-

νους σταθμός της Εγνατίας Οδού μεταξύ των θέσεων Τόπειρος και Μαξιμιανούπολης, με το τοπωνύμιο **Stabulum Diomedis**, διέσωσε την ανάμνηση της μυθολογικής αυτής θέσης.

Στη θέση Καλέδες, κοντά στο χωριό Αμαξιάδες, σώζονται επιβλητικά ερείπια από τη σημαντική πόλη-σταθμό της Εγνατίας Οδού και λιμάνι, γνωστή τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους ως **Αναστασιούπολις**. Ιδρύθηκε πιθανότατα από τον αυτοκράτορα Αναστάσιο (5ος αι.), επί Ιουστινιανού (α' μισό του 6ου αι.) απέκτησε οχυρωμένο λιμάνι και υδραγωγείο, καταστράφηκε το 1205/6 από τον Βούλγαρο τσάρο Ιωαννίτζη και επανοικοδομήθηκε από τον Ανδρόνικο Παλαιολόγο το 1341 μετονομασθείσα σε **Περιθεώριον**. Από την τελευταία αυτή οχύρωση που είχε πολυγωνικό σχήμα σώζονται σχεδόν ακέραιοι και σε αρκετά μεγάλο ύψος στρωγγυλοί και τετράγωνοι πύργοι, η τοξωτή

νότια πύλη που οδηγούσε στο λιμάνι και πλίνθινα μονογράμματα των Παλαιολόγων. Η πόλη διατηρούσε ακόμα ελληνικό πληθυσμό στα μέσα του 17ου αι. όταν την περιοχή επισκέφθηκε και περιέγραψε ο Γάλλος Robert de Dreux (1666).

Σήμερα, τα μεταπύργια και τα τείχη, γυρτά, πεσμένα ή θρυμματισμένα λόγω θεμελιώσεώς τους σε προσχλωσιγενές έδαφος, πιγμένα στη φυσική βλάστηση που δημιουργείται από τα νερά του κοντινού ποταμού, προκαλούν δέος στον επισκέπτη που μπορεί, με κάποιες δυσκολίες, ακολουθώντας το υδραγωγείο που τέμνει τον κεντρικό δρόμο, να περιτρέξει κατά μήκος όλο τον περίβολο. Μοιάζουν σαν γίγαντες του παρελθόντος που αντιστέκονται στη φυσική φθορά και προσθέτουν το βαθύ χρώμα των αργών λίθων και το πορφυρό των πλίνθων τους στο εντυπωσιακό τοπίο στους πρόποδες της Ροδόπης και στα ελώδη χωράφια του κάμπου.

Παπίκιον όρος

Η ΠΟΡΕΪΑ από την Ξάνθη προς την Κομοτηνή στους πρόποδες της Ροδόπης και του Παπίκιου παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Το Παπίκιο, βουνό με μέτριο ύψος και με κωνικό σχήμα οριοθετεί εδώ τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Οι δύο ψηλότερες κορυφές του, στο ελληνικό έδαφος, φθάνουν τα 1.483 μ. και 1.460μ. Στη μέση και κατώτερη περιοχή του βουνού εντοπίζουμε τα δάση φυλλοβόλων δρυών που καταστράφηκαν κατά ένα μεγάλο μέρος από πυρκαγιές και υπερβόσκηση. Τη θέση τους έχουν πάρει διάφορα είδη πεύκων, ύστερα από εκτεταμένες αναδασώσεις στη δεκαετία του '80. Στην ανώτερη περιοχή του βουνού (πάνω από τα 1.000μ. περίπου), κυριαρχούν τα δάση της ανατολικής οξιάς (*Fagus moesiaca*) που έχουν αραιώσει και αυτά από την ανεξέλεγκτη βόσκηση.

Η ανώτερη ζώνη του Παπίκιου είναι από τους σημαντικότερους βιότοπους της χώρας μας. Περιλαμβάνει σπάνια είδη κλωρίδας για τον ελληνικό χώρο, όπως η *Silene waldsteinii*, το *Hypericum linarioides*, το *Sedum telephium*, η *Gentianella bulgarica* κ.ά. Στην περιοχή υπάρχουν επίσης σπάνια είδη πουλιών, όπως ο ασπροπάρης (*Neophron percnopterus*), ο χρυσαετός (*Aquila chrysaetos*), ο σταυραετός (*Hieraaetus pennatus*), ο φιδαιετός (*Circus gallicus*), ο μαύρος δρυοκόλαπτης (*Dryocopus martius*) η μεσοστικλιτάρη (*Dendrocopos medius*), κ.ά.

Είτε ακολουθήσει κανείς τον παλιό επαρχιακό δρόμο Ξάνθης-Κομοτηνής που τρέχει στις παρυφές του νότιου ορεινού όγκου της Ροδόπης είτε αφήσει πίσω του τη θάλασσα μετά το Πόρτο Λάγος με κατεύθυνση ΒΔ, νιώθει καλύτερα τις αντιθέσεις που η φύση προσφέρει και στις οποίες ο άνθρωπος κατέφυγε στην ιστορική του πορεία. Είναι τόσο κάθετη η αντίθεση αυτή, αλλά και αλληλοσυμπληρωματική όσο κάθετα ορίζεται εδώ το βουνό με τον κάμφο αλλά και συνενώνεται εντυπωσιακά δημιουργώντας ένα μοναδικό τοπίο. Αφ' ενός στον κάμφο με τον εκτεταμένο ορίζοντα ιδρύθηκε πόλη (Μαξιμιανούπολη-Μοσυνούπολη) με «οσιπίτια», «οικοστάσια» και «κτήματα» για τους βυζαντινούς αξιωματούχους παρέμεινε σημαντικός εγκατάσταση σταθμός διακίνησης στρατιών και εμπόρεως ως τον 13ο αι. αφού άνηκε στον ΣΤ' Καντακονό, τον 14ο αι., η μνημονεύει ως «πόλι λαϊάν εκ πολλών ετών τεσκαμμένη». Αφ' ετέρου οι πολύπτυχες κατάφυτες πλαγιές στο Παπίκιον όρος αποτέλεσαν χώρο απομόνωσης και περισυλλογής όπου αναπτύχθηκε σημαντικό κέντρο μοναστηριακού οργανωμένου από τον 10ο αι., σύμφωνα με τα πρότυπα του Αγίου Όρους «είναι πλείστα μοναστήρια και μέγιστα περί τα τρις εκατόν και εβδομήκοντα». Με το Παπίκιο όρος σχετίζονται γνωστά ιστορικά πρόσωπα. Με την πρόοδο των πρόσφατων ανασκαφών σκιαγραφείται βαθμιαία η τοπογραφική φυσιογνωμία του μοναστηριακού αυτού χώρου.

Τα πολυάριθμα υπολείμματα εκκλησιαστικών και μοναστηριακών εγκαταστάσεων, όπως ερείπια ναών με εντυπωσιακά μαρμαροθετημένα δάπεδα και μοναστηριακά συγκροτήματα με τράπεζα, κελιά, λουτρώνας, κινστήρες, υδρόμυλους, καθώς και τα πολλά ευρήματα από την περιοχή (κοινά στα χωριά Κερασιά, Πολύανθος, Σώστης, Ληνός) μαρτυρούν ότι ο μοναχισμός άνθησε στην περιοχή ως και τον 14ο αι. Τότε σημειώνεται καθοριστική κάμψη όπως μαρτυρείται: «Γενόμενος γαρ προς το Παπίκιον (ο κλεινός Μάξιμος) εύρεν εκείσε άνδρας αγίους ίσα τοις μεγάλοις πατράσιν εκείνοις, Αντώνιον λέγω και τον Ευθύμιον, Αρσένιον και Παχώμιον, ασίκους, απροΐτους, πελαζομένους εν όρεσιν υψηλοίς και σπηλαιόσι πύχοις και αβάτοις τόποις, απαρκλίτους, έχοντας μεθ' εαυτών ουδέν, ει μη μόνον τα ράκη, α περιβέβληντο οι γενναίοι». (Θεοφάνης, προηγούμενος Βατοπεδίου και μητροπολίτης Περιθεωρίου, 1350).

Αγίου. Τοιχογραφία (12ο-13ο αι.) κοντά στο χωριό Λινός, στο Παπίκιο (φωτ.: από τον κατάλογο της έκθεσης «Byzantine Thrac», Βρυξέλλες, 1994).

▼ Στις κατάφυτες πλαγιές του Παπίκιον όρους αναπτύχθηκε σημαντικό κέντρο μοναχισμού από τον 10ο έως τον 14ο αι., οργανωμένο σύμφωνα με τα πρότυπα του Αγίου Όρους. Στη φωτογραφία, η θέα προς τον κάμφο της Κομοτηνής. Στο βάθος διακρίνεται η πόλη (φωτ.: Ι. Βιγγοπούλου).

► Στις πλαγιές του Παπίκιον πολύ συχνά παρατηρούνται σπάνια αρπακτικά να γυροπετούν εκμεταλλευόμενα τα θερμά ρεύματα που δημιουργούνται. Στη φωτογραφία νεαρός χρυσαετός (φωτ.: Forestland).

◀ *Αποψη του κέντρου της Κομοτηνής. Με την ίδρυση του Πανεπιστημίου Θράκης (1973) και την ανάπτυξη της βιομηχανίας, η πόλη γνώρισε εκ νέου αξιολογητική οικονομική και πολιτισμική δραστηριότητα (φωτ.: από την έκδοση «Η Κομοτηνή και η περιφέρειά της», εκδ. Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής, 1996).*

Η πόλη της Κομοτηνής

Ο ΔΡΌΜΟΣ, αποκλίνοντας από τα χαμηλότερα μέρη του βουνού, οδηγεί νοτιότερα μέσα στον κάμπο του νομού Ροδόπης. Η Κομοτηνή, μια σύγχρονη πόλη με έντονο πολυπολιτισμικό χαρακτήρα, μπορεί να αποτελέσει ορμητήριο και αφετηρία για τη γνωριμία με εξίσου ενδιαφέροντες τόπους, όπως και στο νομό Ξάνθης.

Γύρω από τα ερείπια του μεσαιωνικού φρουρίου που βρίσκονται στο κέντρο της πόλης, απλώνεται η πόλη της Κομοτηνής με λίγα δείγματα κτισμάτων από την οθωμανική περίοδο (ιμαρέτ, τέμενος, συναγωγή, παλιά αγορά, μητροπολιτικός ναός της Παναγίας, Διοικητήριο, αξιόλογα νεοκλασικά κτίρια). Κατά το β' μισό του 19ου αι. η πόλη είχε έντονη οικονομική ζωή ως κέντρο μιας ευρύτερης γεωργικής περιοχής που παρήγαγε δημητριακά, καλαμπόκι, κρασί μετάξι και διέθετε ανεπτυγμένη κτηνοτροφία: «Έχει 2.005 κτίρια, 12.000 ψυχάς, Ελλήνων, Αρμενίων, Τούρκων, Εβραίων και Αθιγγάνων, ων 6.000 χριστιανοί, 3.000 Τούρκοι, 1.000 Εβραίοι, 1.000 γύφτοι και 1.000 παν-

σπερμίας έχει τερπνά προάστεια, πλούσιαν γεωργίαν και κτηνοτροφίαν και εξαγωγή εκ λιμένος Μπουμπαγιά (κοντά στο Φανάρι)».

Στην ιστορική της πορεία, η πόλη, τις δύο πρώτες δεκαετίες του 20ού αι., παρακολουθεί την οδυνηρή για τον πληθυσμό εναλλαγή εξουσιών (βουλγαρική, οθωμανική, διασυμμαχική) ως τον Μάιο 1920 που εντάχθηκε στην ελληνική επικράτεια. Η ίδρυση του Πανεπιστημίου Θράκης (1973) και η σταδιακή ανάπτυξη της βιομηχανίας επέτρεψαν στην πόλη να γνωρίσει μια νέα αξιόλογη οικονομική και πολιτισμική δραστηριότητα. Το Αρχαιολογικό Μουσείο στεγάζει ευρήματα από τους τρεις νομούς της Θράκης, ενώ το Λαογραφικό Μουσείο συντηρείται από τον Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής, ένα από τα δραστήρια πολιτιστικά σωματεία της πόλης.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

1. «Δρομολόγιον της Ελληνικής Χερσονήσου» υπό Β.Δ. Ζώτου, Μολοσσού ιππότου περιηγητού κ.λπ., Εν Αθήναις 1882.

Β'ΟΡΕΙΑ της Κομοτηνής σε απόσταση 11χλμ. βρίσκεται η Νυμφαία. Το ύστερο-βυζαντινό κάστρο της Νυμφαίας με τα εν μέρει διατηρημένα τείχη βρίσκεται στο δρόμο για το οχυρό της Νυμφαίας, όπου έγινε σημαντική μάχη στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το οχυρό της Νυμφαίας κτίστηκε στη νότια έξοδο της φυσικής διόδου που σχηματίζεται μέσα στον ορεινό όγκο της Ροδόπης και ενώνει την πεδιάδα της Κομοτηνής με την κοιλάδα του ποταμού Αρδα και στη συνέχεια με αυτήν της Φιλιπούπολης. Η περιοχή αυτή περιλαμβάνει όλο το βόρειο, ορεινό τμήμα του νομού Ροδόπης, εκτός του Παπίκιου όρους. Σε αυτήν ανήκουν τα χωριά Νυμφαία, Καρυδιά, Πάνδροσος, Πάτερμα, Ανω και Κάτω Δροσίνη, Σαρακηνή, Κάρδαμος, Κύμη, Σμιγάδα,

Οργάνη, Μυρτίσκη, Εσοχή κ.ά.

Ο χειμάρρος Πάτερμος και οι ποταμοί Φιλιούρης και Βοσβόζης πηγάζουν από την περιοχή και τη διασχίζουν, κατευθυνόμενοι προς την πεδιάδα και το Θρακικό Πέλαγος. Το τοπίο είναι κυρίως ημιορεινό. Στις πλαγιές των βουνών, σε υψόμετρο από 300 μέχρι 800 περίπου μέτρα, κυριαρχούν σε καλή κατάσταση τα δάση των φυλλοβόλων δρυών, ανάμεσα στα οποία αναπτύσσονται χέρσες εκτάσεις, κωράφια ή βοσκότοποι. Στην ανώτερη περιοχή, πάνω από τα 800 μ., υπάρχουν τα δάση της ανατολικής οξιάς (*Fagus moesiaca*) που διακόπτονται από ξέφωτα και βοσκολίβαδα. Περισσότερο σημαντική για τα μεγάλα θηλαστικά είναι η περιοχή σε υψόμετρο πάνω από 300 μ. όπου, αν και δεν υπάρχει

καθεστώς προστασίας, η ανθρώπινη επέμβαση δεν είναι πολύ έντονη.

Στην κοιλάδα του ποταμού Φιλιούρη κυρίως, συναντάμε, 146 είδη πουλιών. Να σημειώσουμε ότι στην ποικιλία των ειδών συμβάλλει και η γειτνίαση της περιοχής με τα βουνά του Εβρου. Από τα πουλιά της περιοχής δύο είδη είναι απειλούμενα παγκοσμίως -ο βασιλαετός (*Aquila heliaca*) και το κερκινέζι (*Falco naumanni*)- και έξι χαρακτηρίζονται κινδυνεύοντα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επίσης, 21 είδη περιλαμβάνονται στο «Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Σπονδυλόζων της Ελλάδας», ενώ άλλα 37 περιλαμβάνονται στο Παράρτημα I της οδηγίας για τα πουλιά της Ευρωπαϊκής Ένωσης (79/409).

Γύρω από την Κομοτηνή

▼ *Χοιλιαρομμία στις όχθες της Ιομαρίδας.*

Στη Λίμνη Ισμαρίδα

ΟΙ ΠΟΤΑΜΟΙ Φιλιούρης και Βοσβόζης εκβάλλουν πολύ κοντά στο χωριό Παγούρια, σχηματίζοντας σε απόσταση 3 χλμ. από τη θάλασσα τη λίμνη Ισμαρίδα ή Μπτρικού. Το μέσο βάθος της είναι 1 μ. Σημαντικό τμήμα της επιφάνειας της λίμνης καλύπτεται από νούφαρα (*Nymphaea alba*) και τριβλοκρατέλες (*Trapa natans*), ενώ κατά τόπους επιπλέει η φακή του νερού (*Lemna minor*). Στο βορειοανατολικό μέρος της λίμνης απλώνονται εκτεταμένοι καλαμώνες. Μειωμένα είναι σήμερα τα ύδατα με τα οποία ο Βοσβόζης και ο Φιλιούρης τροφοδοτούν τη λίμνη. Σκλήθρα, ιτιές και λεύκες φυτρώνουν στις εκβολές του πρώτου, ενώ στις εκβολές του δεύτερου επικρατούν τα αρμυρικά.

Νοτιοδυτικά της λίμνης Ισμαρίδας σχηματίζονται μια σειρά από λιμνοθάλασσες εξαιρετικής οικολογικής σημασίας: μεγαλύτερες είναι το Ελος, η Πτελέα, η Αλυκή ή Μέση, η Καρατζά ή Αρωγή και η Ξηρολίμνη. Συναντούμε 208 είδη πουλιών από τα οποία έξι είναι απειλούμενα παγκοσμίως -ο αργυροπελεκάνος (*Pelecanus crispus*), η νανόχηννα (*Anser erythrorus*), η βαλτόπαπα (*Aythya nyroca*), το κεφαλούδι (*Oxyura leucocephala*), ο στικταετός (*Aquila clanga*), το κρικινέζι (*Falco naumanni*)- και 10 χαρακτηρίζονται κινδυνεύοντα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επίσης, 56 είδη πτηνών περιλαμβάνονται στο «Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Σπονδυλόζων της Ελλάδας» από αυτά 18 κινδυνεύουν με εξαφάνιση, 17 είναι τρωτά και 4 είναι σπάνια. Εξήντα έξι είδη περιλαμβάνονται στο Παράρτημα I της οδηγίας για τα πουλιά της Ευρωπαϊκής Ένωσης (79/409). Για όλους αυτούς τους λόγους, ο υγρότοπος της λίμνης Ισμαρίδας προστατεύεται με τη Σύμβαση Ramsar, ως διεθνούς σημασίας βιότοπος για τα πτηνά.

Βιότοποι εξαιρετικού φυσικού κάλλους

Ανατολικά της λίμνης ορθώνονται επιβλητικά τα υψώματα του Ισμαρού και η παράλια περιοχή της Μαρώνας που διασχίζεται από ρέματα και παρακλάδι του ποταμού Φιλιούρη. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από ποικιλία τοπίων και βιοτόπων. Δεσπόζει το μικρό όρος Ισμαρος στις νότιες πλαγιές του οποίου, προς τη θάλασσα, ήταν χτισμένη η Μαρώνα, σημαντική αρχαία και βυζαντινή πόλη. Ενώ στα προϊστορικά χρόνια ο Ισμαρος σκεπαζόταν με δάση, σήμερα το μικρό όρος είναι έντονα υποβαθμισμένο από την υπερβόσκηση.

Δυτικά, προς την Ξυλαγανή και τους Προσκυνητές υπάρχουν πεδινές εκτάσεις με εντατικές καλλιέργειες. Στην παράλια ζώνη (Αλκυόνα, Κρουονέρι, Πλατανίτης) έχουν γίνει εκτεταμένες αναδασώσεις κυρίως με κουκουναριές και σε μικρότερο βαθμό με παράλια πεύκη, γλαυκόχρωμο κυπαρίσσι και ελληνικό κυπαρίσσι. Υπάρχουν επίσης χαμηλοί λόφοι με θάμνους και ελαιώνες. Από τη Μαρώνα προς την Κρωβύλη, μια σειρά χαμηλών λόφων, που σκεπάζεται από μεσογειακή μακία, έχει υποβαθμιστεί από την αιγοβοσκή. Οι πλαγιές του βουνού ορθώνονται βραχώδεις και απόκρημνες προς την πλευρά της θάλασσας, σχηματίζοντας ενδιαφέροντες κοιλίσκους με απόκρημνα βράχια, καταφύγιο για πολλά θαλασσοπούλια.

▲ Οι πλαγιές του Ισμαρού σχηματίζουν ενδιαφέροντες κόλπους και ακρογιαλιές (φωτ.: Forestland).

▼ Οι πλαταλέες, ακόμη και σήμερα, παρατηρούνται οιαθερά στην περιοχή της λίμνης Ισμαρίδος (φωτ.: Forestland).

◀ Το θέατρο της Μαρώνειας, μέσα σε εντυπωσιακό ελαιώνα. Από το μεγάλο αντί θέατρο χωρητικότητας 2.500 θέσεων, σώζονται: 3 σειρές μαρμαρινών εδωλίων, χτιστός αγωγός που συγκέντρωνε τα νερά, θωράκια και κγκλιδώματα ρωμαϊκών χρόνων για την προστασία των θεατών κατά τις θηριομαχίες (φωτ.: Ι. Βιγγοπούλου).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΜΟΤΗΝΗ και 30 χλμ. ΝΑ προς τον κάμπο της, σε μια πεδιάδα που την προστατεύει το όρος Ισमारος απλώνονται αλλά και κρύβονται, μέσα σε ένα ήμερο τοπίο κατάφυτο από ελιές, μυγδαλιές, πεύκα, πουρνάρια, δρυς και κέδρους, τα λείψανα της αρχαίας Μαρώνειας που ιδρύθηκε το α' μισό του 7ου π.Χ. αι. από Χίους αποίκους. Η παράδοση αναφέρει ως οικιστή τον Μάρωνα, ιερέα του Απόλλωνα που κατοικούσε στο ιερό άλσος του θεού στη γειτονική πόλη των Κικόνων Ισμάρα και από τον Ομηρο είναι γνωστή η θερμή φιλοξενία του Μάρωνα προς τον Οδυσσέα. Σε αυτά τα ακρογιάλια, λίγο βορειότερα, τοπική παράδοση συνδέει μια σπηλιά (με σταλαγμίτες και σταλακτίτες και ευρήματα από τα νεολιθικά ως τα βυζαντινά χρόνια) με το μονόφθαλμο κύκλωπα Πολύφημο τον οποίο μέθυσε, με το γνωστό «μαρωνείτη οίνο», και τύφλωσε ο πολυμήχανος Οδυσσέας.

Η Μαρώνεια έγινε μια από τις σημαντικότερες πόλεις της περιοχής και την ευημερία της εξασφάλισαν ο μεγάλος γεωργικός και δασικός της πλούτος, η πρόσβαση σε μεταλλεία αργύρου και η ανάπτυξη δραστήριου εμπορίου τόσο με τον ελληνικό κόσμο όσο και με τη θρακική ενδοχώρα, όπως μαρτυρούν η πλούσια νομισματοκοπία της και η διασπορά του φημισμένου τοπικού οίνου. Από τη Μαρώνεια ήταν ο ποιητής «ιωνικών ασμάτων» Σωτάδης, ο ζωγράφος Αθηνίων, που αναφέρει ο Πλίνιος, και ο αγροτικός συγγραφέας Ηγεσίας. Τη σπουδαιότητα της πόλης μαρτυρεί και η έκτασή της. Ο οχυρωματικός περίβολος συνολικού μήκους 10 χλμ., με πύργους κατά διαστήματα, περιέκλειε μια τεράστια έκταση 4,2 τετρ. χλμ., από την παραλία του Αγίου Χαραλάμπους σήμερα, όπου και το αρχαίο λιμάνι της, ως την κορυφή του λόφου (678μ.), που αποτελούσε την ακρόπολη. Η συστηματική ανασκαφική έρευνα δεν είναι ακόμα δυνατή λόγω της μεγάλης και σε πολλά σημεία δυσπρόσιτης έκτασης. Ελάχιστα γνωρίζουμε από το οικιστικό πλέγμα της αρχαίας πολιτείας, αλλά τα μεμονωμένα εντυπωσιακά κατάλοιπα σε πολλές θέσεις

Η διαχρονική Μαρώνεια

▲ Μαρώνεια. Πήλινο προσωπίο γενοιοφόρο θεού, τον 4ον π.Χ. αι. Βρέθηκε στα ερείπια οικοδομήματος που ήταν πιθανότατα ναός του Διονύσου. Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής (φωτ.: Νίκος Δεσέλλας «Θράκη», εκδ. «Σύνολο»).

τεκμηριώνουν το εύρος και την ακμή της πόλης κατά την αρχαιότητα.

Ο επισκέπτης, οδοιπορώντας στην κατάφυτη αυτή περιοχή και με οδηγό τις πινακίδες με τα τοπογραφικά διαγράμματα, συναντά τους ανασκαφικούς πυρήνες που παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον. Στην παραλία το μνημειώδες ρωμαϊκό πρόπυλο από μάρμαρο της περιοχής, σε χαμηλότερο από το σημερινό έδαφος επίπεδο και εγκλωβισμένο από σύγχρονες πρόχειρες παραθεριστικές εγκαταστάσεις, πιθανότατα οδηγούσε, στα ρω-

Σε κατάφυτο ελαιώνα το αρχαίο θέατρο ατενίζει το Αιγαίο

μαϊκά χρόνια, στην αγορά της πόλης. Υποστηρίζεται ότι είναι έργο των χρόνων του αυτοκράτορα Αδριανού που επισκέφτηκε την Μαρόνεια το 124-125 μ.Χ. Στο λιμάνι -στο οποίο βασίστηκε η εμπορική και στρατιωτική δραστηριότητα της αιγιατικής αυτής θρακικής πόλης- διακρίνεται ο αρχαίος λιμενοβραχίονας μήκους 300μ. Βορειότερα, λίγα μέτρα από τον ασφαλτόδρομο, έχει αποκαλυφθεί οικία του 3ου π.Χ. αι. με δύο αυλές, ένα λουτρό, δωμάτιο με εστία και ανδρώνα με εντυπωσιακό ψηφιδωτό δάπεδο. Χωματόδρομος (ευρωπαϊκό ορειβατικό μονοπάτι E6) με κατεύθυνση ανατολικά (5,5 χλμ. από τη Μαρόνεια) προς τις θέσεις των αρχαίων λατομείων (τοποθεσία γνωστή ως Μαρμαρίτσα) οδηγεί πρώτα στο Ιερό (4ος αι. π. Χ.) όπου διακρίνονται τα θεμέλια μεγάλου κτιρίου με τον κυρίως λατρευτικό χώρο και άλλους βοηθητικούς. Στην τοποθεσία Καμπάνα, μέσα σε ένα εντυπωσιακό ελαιώνα το αρχαίο θέατρο (ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής) χωρητικότητας 2.500 θεατών, διασώζει τρεις σειρές μαρμάρινων εδωλίων -σε μερικά παραμένουν χαραγμένα ονόματα, προσώπων, αρχόντων και πόλεων- χτιστό αγωγό που συγκέντρωνε τα νερά και τα διοχέτευε πέρα από τη σκηνή, θωράκια και κιγκλιδώματα των ρωμαϊκών χρόνων που προστάτευαν τους θεατές από τις θηριομαχίες.

Από τη μακρά χριστιανική περίοδο καταγράφουμε πολλά ευρήματα και είναι ορατά: επιτύμβιες επιγραφές, καμαροσκεπέις τάφοι, μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη (Αρχαιο-

λογική Συλλογή Μαρόνειας), ερείπια βαλανείου εποχής Ιουστινιανού Α', ψηφιδωτό δάπεδο 6ου αι., τοιχογραφημένα με φυλλοφόρο σταυρό κόγχη εκκλησίας από την περίοδο της εικονομαχίας (9ος αι.), ερείπια εκκλησίας 11ου-12ου αι., ερείπια από καταστήματα, αποθήκες, πύργοι από τη βυζαντινή οχύρωση της πόλης με χτιστούς ληνούς στις γωνίες για το πάτημα των σταφυλιών, άφθονη βυζαντινή κεραμική, κάλκινοι σταυροί (Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής). Το πλήθος αυτό των ευρημάτων, καθώς και οι ιστορικές πηγές τεκμηριώνουν ότι η Μαρόνεια παρέμεινε ακμαία πόλη και σημαντικό εμπορικό λιμάνι στα παλαιοχριστιανικά χρόνια αφ' ενός και αφ' ετέρου με συνεχή και αδιάλειπτη ζωή διατήρησε την ονομασία της, περιορισμένη ωστόσο, τη βυζαντινή εποχή και ως τον 16ο αι., στην παράλια περιοχή γύρω από το σημερινό λιμάνι του Αγίου Χαραλάμπους. Τους χρόνους της οθωμανικής κυριαρχίας για λόγους ασφαλείας από τις συχνές πειρατικές επιδρομές, οι κάτοικοι μετακινήθηκαν 4 χλμ. βορειότερα στο σημερινό ομώνυμο οικισμό. Από τα νεότερα χρόνια, τα αρχιτεκτονικά δείγματα στη σύγχρονη κωμόπολη φανερώνουν στον επισκέπτη το επίπεδο πολιτισμού και εμπορικών δραστηριοτήτων του ανθηρού ελληνόφωνου πληθυσμού ο οποίος παρέμεινε ακμαίος ως τα μέσα του 20ού αι. «Κάθε Κυριακή έχουν ζωπάζαρο αλλά πωλούνται και χαλιά, κουβέρτες, μάλλινα, εργαλεία, υφάσματα· έρχονται Τούρκοι και Ιουδαίοι για να αγοράσουν». G. M. Angiolello (1470).

▲ Μέσα σε ένα ήρεμο τοπίο, κατάφυτο από ελιές, με θέα προς το Αιγαίο, τα λείψανα της οχύρωσης της Μαρόνειας υπενθυμίζουν με την κάθετη παρουσία τους και το ζεστό χρώμα των λίθων τη μακρόχρονη κατοίκηση του χώρου (φωτ.: I. Βιγγοπούλου).

ΜΑΡΩΝΙΤΙΚΗ παράδοση λέγει ότι «οι πέτρες όλου του κόσμου ξεκίνησαν να πάνε στην Πόλη για να χτιστούν στην Αγιασοφιά· σταμάτησαν όμως στο βουνό του Αγίου Γεωργίου και εκεί έμειναν... Η Σύναξη βρίσκεται περίπου 10 χλμ. ανατολικά της Μαρόνειας πάνω στη δύσβατη αγροτική οδό που φέρει εν συνεχεία στην παραλία των Πετρωτών και στη Μάρκρη. Στη θέση αυτή το πετρώδες βουνό του Αγίου Γεωργίου με την προπερικλή ακρόπολη και τα μακρά τείχη και ο τρίκορφος Σαρή Καγιάς σχηματίζουν ένα κλειστό από παντού και ανοικτό μόνο προς την θάλασσα αυλώνα, που διασχίζεται από το ρέμα της Σύναξης. Στον κατάφυτο από ελαιόδεντρα αυλώνα, οι κάτοικοι ελεύθερα μα-

ανασκαφή ανάμεσα σε χοντρά πουρνάρια σωρολίθια και θεμέλια τοίχων μεγάλου κτιριακού συγκροτήματος. Κοντά στον πετρώδη αιγιαλό διακρίνονται επίσης θεμέλια κτιρίου με πολλά δωμάτια. Στη Σύναξη η αλιμένη σήμερα θρακική παραλία σχηματίζει ορμίσκο, όπου πάνον βάρκες και ψαροκάικα. Συστάδα βράχων μέσα στη θάλασσα κοντά στην ακτή φέρει την επωνυμία "Του καλογέρου η πλάκα...". (Σύναξη Μαρόνειας,

Σύναξη, η Ιερή

Χαρ. Μπακιρτζής, Πεπραγμένα Ανασκαφής, 1985-1990 - Γιωρ. Χατζημηκάλης, Τοπογραφικά, αποτυπώσεις και άλλες λεπτομέρειες, Μέγαρον Τόκου, Εκδ. «Αγγρα», 1991).

Στη Σύναξη αποκαλύφθηκε μεγάλη τρίκλιτη βασιλική το ανατολικό τμήμα της οποίας είναι κατασκευασμένο από μάρμαρα ενός ρωμαϊκού κτιρίου στα οποία περιλαμβάνονταν και άβατον ιερό ήρωος. Πάνω στα ερείπια της βασιλικής με τα ίδια υλικά οικοδομήθηκε (9ος-10ος αι.) μονή με μονόχωρο καθολικό, τράπεζα και άλλα μοναστηριακά κτίσματα που απετέλεσε ως τον 13ο αι. λαύρα των ασκητών της δυσπρόσιτης αυτής περιοχής.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Στράβωνα, ότι πρώον του Μάρωνα υπήρχε στην ομηρική πόλη Ισμάρα, και τις

ανασκαφικές έρευνες στην περιοχή που εντόπισαν ερείπια πανάρχαιας πόλης στην κορυφή του υπερκείμενου όρους, είναι πιθανόν, το ιερό του Μάρωνα να μεταφέρθηκε επί Αδριανού από την απρόσιτη πλαγιά του Αγίου Γεωργίου στην ήμερη ακρογιαλιά της Σύναξης. Η Σύναξη είναι η πλησιέστερη ακτή στη Σαμοθρακική Παλιάπολη, όπου λειτουργούσε το ιερό των Μεγάλων Θεών. Από τη θέση αυτή επιβιβάζονταν και αποβιβάζονταν όσοι ήθελαν να μεταβούν στη Σαμοθράκη. Το μεγάλο οικοδόμημα κοντά στον αιγιαλό ήταν ξενώνας των προσκυνητών. Στη θέση αυτή, στα ρωμαϊκά χρόνια, ήταν στημένο ένα ηρώον, πιθανόν του Μάρωνος. Δεν είναι παράξενο λοιπόν ότι μια παλαιοχριστιανική εκκλησία ιδρύθηκε στην ίδια θέση αφού το ρεύμα των προσκυνητών προς τη Σαμοθράκη συνεχίστηκε και κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους. Η εγκατάσταση των μοναχών στην ερημική αυτή παραλία έχει ασφαλώς σχέση με την ανάπτυξη του μοναχισμού της περιόδου και την αναβίωση και ανακατάταξη των αστικών κέντρων και της υπαίθρου του Βυζαντίου κατά τον 9ο-10ο αι., η οποία ανετράπη από την επερχόμενη ανασφάλεια των καιρών τον 13ο αι. Ο χώρος διατήρησε την ιερότητά του και στα νεότερα χρόνια.

▼ Εφναλωμένο πινακίο 13ου αι., από τα ευρήματα της Σύναξης.

Οδεύοντας προς Εβρο

Μάκρη

ΝΟΤΙΑ του σημερινού χωριού -10 χλμ. δυτικά της Αλεξανδρούπολης- εντοπίστηκε οικισμός που κατοικήθηκε σε διάφορες περιόδους της προϊστορίας. Εκεί κοντά, σε πολύ όμορφο τοπίο, υπάρχει σπήλαιο γνωστό και αυτό ως «σπήλαιο του Κύκλωπα», χώρος μάλλον λατρείας και κατοίκησης στα νεολιθικά χρόνια. Πιθανότατα το μικρό φυσικό λιμάνι -σήμερα σίγουρο αγκυροβόλιο για μικρά σκάφη- χρησιμοποιήθηκε τουλάχιστον από τον 5ο π.Χ. αι. σαν εμπορικός σταθμός. Στα παλαιοχριστιανικά χρόνια σταθμός της Εγνατίας Οδού και από τον 9ο αι. οχυρωμένος πλέον οικισμός, η Μάκρη σήμερα σώζει: ερείπια εκκλησιών, λίγα λείψανα από τον βυζαντινό περίβολο και τον επισκοπικό ναό στα ερείπια του οποίου χτίστηκε (αρχές 20ού αι.) μουσουλμανικό τέμενος. Μέσα στα όρια του οχυρωμένου βυζαντινού οικισμού λειτουργεί η εκκλησία της Αγίας Αναστασίας που ιδρύθηκε το 1800-1833/4 και διατηρεί τη διακόσμησή της, μίγμα λαϊκής και αστικής νοοτροπίας. Στην κορυφή του λόφου -όπου σήμερα οι κατασκευασίες- βρίσκεται νεκρικό παρεκκλήσι (τουρμπές) μπεκτασικού τεκέ, που μνημονεύεται στο κείμενο του Robert de Dreux ο οποίος, ως πνευματικός, ακολούθησε στα 1666 τον Γάλλο πρέσβη από την Κωνσταντινούπολη ως την Λάρισα και διέσχισε τη Θράκη.

▼ **Αναθηματικά ασημένια πλακίδια, 4ου αι. π.Χ.** Προέρχονται από το ιερό της θεάς Δήμητρας στη Μεσημβρία-Ζώνη. Στα πολύτιμα αυτά αφιερώματα-«τάματα», με τα οποία οι πιστοί ζητούσαν τη βοήθεια ή ευχαριστούσαν τη θεά για την ενεργητική επέμβασή της, εικονίζονται η θεά σε θρόνο και σεβίζοντες λατρευτές σε πομπή.

Μεσημβρία-Ζώνη

ΣΥΜΦΩΝΑ με τις αρχαίες πηγές, στη θρακική εύφορη παραλιακή λωρίδα του βορείου Αγαίου, Έλληνες από τη Σαμοθράκη ίδρυσαν, οπωσδήποτε πριν από το τέλος του 6ου π.Χ. αι., άλλοτε ειρηνικά και άλλοτε με σκληρούς αγώνες, εγκαταστάσεις με χαρακτηριστικά οχυρό- «τείχνη»- ή εμπορικό -«εμπόρεια»- για την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πόρων της περιοχής και τον έλεγχο του εμπορίου στον πανάρχαιο άξονα ευρω-ασιατικών χερσαίων επικοινωνιών.

Η αιγαιακή Μεσημβρία είναι ένας από τους οικισμούς αυτούς της σαμοθρακικής «Περαίας». Από το δύσβατο παράλιο δρόμο ή από τον δημόσιο Κομοτηνής-Αλεξανδρούπολης (12 χλμ. δυτικά από την πρωτεύουσα του νομού Εβρου) ο επισκέπτης προσεγγίζει μετά το χωριό Δικελλα τον αρχαιολογικό χώρο της Μεσημβρίας - Ζώνης. Η πολιτεία μνημονεύεται με το όνομα Μεσημβρία μόνο από τον ιστορικό Ηρόδοτο το 480 π.Χ. Ο επιστημονικός διάλογος, μετά τις συστηματικές ανασκαφές των τελευταίων είκοσι και πλέον ετών, συγκλίνει στην άποψη ότι πρόκειται πιθανότατα για τη μετονομασθείσα ήδη από τα αρχαία χρόνια (αρχές 5ου π. Χ. αι. έως τον 3ο π.Χ. αι.) σε Ζώνη. Στο μεγάλο τειχισμένο οικιστικό αυτό κέντρο κοντά στη θάλασσα, ο επισκέπτης αποκομίζει διπλή συγκίνηση, τόσο από το φυσικό περιβάλλον όσο και από τον αρχαιολογικό-ιστορικό πλούτο του χώρου. Οι δύο συνεχόμενοι περίβολοι περικλύουν: πυκνοδομημένες συνοικίες (διαστάσεων 50,50x46,50μ.) χτισμέ-

Πλούτος ευρημάτων επιβεβαιώνει την αδιάλειπτη παρουσία των ελληνικών αποικιών στην αιγαιακή ακτή της Θράκης

Ο δρόμος από την Κομοτηνή προς την Αλεξανδρούπολη διασχίζει πεδινά τμήματα με καλλιέργειες και χαμηλούς λόφους μακίας βλάστησης, όπου σχηματίζονται, στα ψηλότερα σημεία, νεαρά δάση δρυός. Λίγο πριν από την Αλεξανδρούπολη βρίσκεται η Μάκρη και ο αρχαιολογικός χώρος της Μεσημβρίας - Ζώνης.

▲ **Άποψη του αρχαιολογικού χώρου της Μεσημβρίας-Ζώνης.** Η πολιτεία ιδρύθηκε από Έλληνες της Σαμοθράκης πριν από το τέλος του 6ου αι. π.Χ. (φωτ.: Από την έκδοση Θεόδωρος Κυρκούδης, «Εβρος», Θεσσαλονίκη 1996).

νες κατά το ιπποδάμειο σύστημα με δρόμους, κατοικίες, καταστήματα, εργαστήρια, τα θεμέλια του ιερού του πολιούχου προστάτη της Ζώνης θεού Απόλλωνα και το μικρό ιερό της θεάς Δήμητρας.

Εδώ βρέθηκαν πλούσια και πολύτιμα αναθήματα, μεταξύ άλλων θησαυρός μέσα σε πελίκη με επίχρυσα και ασπόμενα πλακίδια (4ου π.Χ. αι.) -θυμίζουν σημερινά τάματα των χριστιανικών ναών- και που εικονίζουν θεά καθιστή σε θρόνο, πομπές λατρευτών, άτομα με προσφορές και ανθρώπινα μέλη. Δυτικά της πόλης, τα ευρήματα από τα νεκροταφεία (επιτύμβιες στήλες, ειδώλια, λυχνάρια, νομίσματα, αγγεία, χρυσά και ασπόμενα κοσμήματα) μαρτυρούν την ύπαρξη εργαστηρίων αγγειοπλαστικής, κηροπλαστικής, γλυπτικής και χρυσοχοΐας, το υψηλό επίπεδο ζωής των κατοίκων και τον πλούτο της δυτικότερης, σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές, πόλης της «σαμοθρακικής Περαίας».

Η παράλια περιοχή Μάκρης, Μεσημβρίας, Δικέλλων, εκτείνεται από

το κωριό Μάκρη ως το όρος Ισμαρος. Στα βόρεια της περιοχής δεσπόζει το όρος Τσοπάνος (628 μ.). Κατά την οθωμανική περίοδο εκτεινόταν μεγάλο δάσος που ανήκε στο σουλτάνο και στο οποίο λέγεται ότι απαγορευόταν με ποινή θανάτου το κόψιμο έστω και ενός δέντρου. Σήμερα, το όρος είναι ένας υποβαθμισμένος βοσκότοπος με πυκνούς ή, κατά τόπους, αραιούς θάμνους. Στα νότια εντοπίζονται οι παραλίες με θάμνους και φρύγανα της Μεσημβρίας, Δικέλλων, Μάκρης και Πετρωτών, όπου καταλήγει το ρέμα Σάλπη. Σε αυτές τις τοποθεσίες έχουν πραγματοποιηθεί περιορισμένες ανασώσεις.

► Στην περιοχή Αβαντα, λίγα χιλιόμετρα ΒΔ της Αλεξανδρούπολης σε οχρή, φνυκιά θέση σώζονται εντυπωσιακά ερείπια βυζαντινών πύργων (φωτ.: Ι. Βιγγουπούλου).

Στην ακριτική Αλεξανδρούπολη

Η ΠΟΛΗ, γνωστή ως Δεδέαγατς, είναι δημιούργημα των οικονομικών μεταλλαγών του τέλους του 19ου αι. στη Θράκη και ιδίως της κατασκευής του σιδηροδρόμου Κωνσταντινούπολης-Θεσσαλονίκης. Ιδρύθηκε το 1876 και γρήγορα εξελίχθηκε σε σημαντικό λιμάνι και κέντρο του Ελληνισμού της Θράκης. Η οικονομική ακμή της πόλης και η σπουδαιότητα του λιμανιού της προσέλκυσαν και άλλες εθνότητες ενώ οι δραστικές επεμβάσεις των Βουλγάρων αναχαιτίστηκαν από την ενίσχυση της ελληνικής παρουσίας με την ίδρυση σχολείων. Τον Οκτώβριο του 1912, το Δεδέαγατς καταλαμβάνεται από τον ελληνικό στόλο, ενώ τον Σεπτέμβριο-Οκτώβριο του 1913 τη διοίκηση ασκεί Έλληνας εν ονόματι της Δημοκρατίας της Γκιουμουλτζίνας. Υστερα καταλαμβάνεται από τους Βουλγάρους, το 1919 εντάσσεται στη Διασυμμαχική Διοίκηση και τον Μάιο του 1920 υπάγεται οριστικά στην ελληνική επι-

► Ο Φάρος στην παραλία της Αλεξανδρούπολης, χαρακτηριστικό στοιχείο της πόλης (φωτ.: Πηγελόνη Ματούκα).

Ιδρύθηκε το 1876 και γρήγορα εξελίχθηκε σε σημαντικό λιμάνι και κέντρο του Ελληνισμού της Θράκης

κράτεια και μετονομάζεται σε Αλεξανδρούπολη. Ο Φάρος στην παραλία, καθώς και τα εξαιρετά αρχιτεκτονικά κτίσματα - όπως η Λεονταρίδειος Σχολή, σήμερα Εκκλησιαστικό Μουσείο, η πλατεία Μητροπόλεως, το 3ο Δημοτικό Σχολείο- αλλά και η σύγχρονη ζωή της πολιτείας αφήνουν όμορφες εντυπώσεις στον επισκέπτη.

Βόρεια της Αλεξανδρούπολης εκτείνεται η περιοχή Αβαντα-Κίρκης-Αγίων Θεοδώρων. Μια στενωπός με απότομες κατωφέρειες οδηγεί στο σπήλαιο των **Αγίων Θεοδώρων**, που είναι διαμορφωμένο σε παρεκκλήσι και κατάγραφο με τοιχογραφίες από τον 11ο-αρχές 13ου αι. Το ποικιλόμορφο τοπίο χαρακτηρίζεται από έντονο ανάγλυφο με φαράγγια, απότομες βραχώδεις ορθοπλαγιές και κοιλάδες με πυκνά δάση τις οποίες διατρέχουν πολλά τοπικά ρέματα. Πολλές από τις κοιλάδες

αυτές είναι δύσκολα προσπελάσιμες από τον άνθρωπο. Στις ορθοπλαγιές και τους βράχους ανάμεσα στις δασώδεις κοιλάδες, κάνουν τις φωλιές τους σπάνια αρπακτικά πουλιά, ενώ τα δάση των κλειστών κοιλάδων της περιοχής προσελκύουν μεταναστευτικά και χειμάζοντα είδη, ιδιαίτερα στρουθιόμορφα, καθώς και πολλά είδη θηλαστικών. Συναντούμε πουλιά όπως ο χρυσαετός, το όρνιο, ο μπούφος, ο μαυροπελαργός και πολλά θηλαστικά (ζαρκάδι κ.ά.). Παράλληλα, η ποικιλία βιοτόπων σε συνδυασμό με το θερμό κλίμα της περιοχής, έχει δημιουργήσει ιδανικές συνθήκες που επιτρέπουν την ύπαρξη πολλών ερπετών και εντόμων.

◀ Τοιχογραφία στρατιωτικού Αγίου από το Καθολικό στην Παναγία Κοσμοσώτειρα, Φέρες (β' μισό του 12ου αι.). Στη μορφή του Αγίου Μερκουρίου εικάζεται η πιθανή απεικόνιση του κτήτορα της μονής Ισαακίου Κομνηνού (φωτ.: «Θράκη», έκδ. Γέν. Γραμματεία Περιφέρειας Μακεδονίας - Θράκης, 1994).

ΔΕΚΑΠ'ΕΝΤΕ περίπου χιλιόμετρα ανατολικά της Αλεξανδρούπολης, η **Τραϊανούπολις**, που ιδρύθηκε πάνω στην Εγνατία Οδό από τον ομώνυμο Ρωμαίο αυτοκράτορα, υπήρξε το σημαντικότερο διοικητικό, στρατιωτικό και εκκλησιαστικό κέντρο της Θράκης ως και τα μέσα του 14ου αι. Ελάχιστα τα λείψανα από τη ρωμαϊκή και χριστιανική περίοδο (εξαιρετικής τέχνης χάλκινα κτερίσματα, τμήμα του περιβόλου, ερείπια εκκλησίας, μαρμαρίνες εικόνες), ενώ από την οθωμανική περίοδο σώζονται δύο θολωτά κτίσματα του 16ου αι. που αποτελούσαν μέρος των ιαματικών λουτρών και το εντυπωσιακό καμαροσκεπές κτίριο του 14ου αι., γνωστό ως «Χάνα», που χρησίμευε ως ξενώνας στους

Λουτρός Φέρες

ταξιδιώτες και επισκέπτες των θερμών λουτρών.

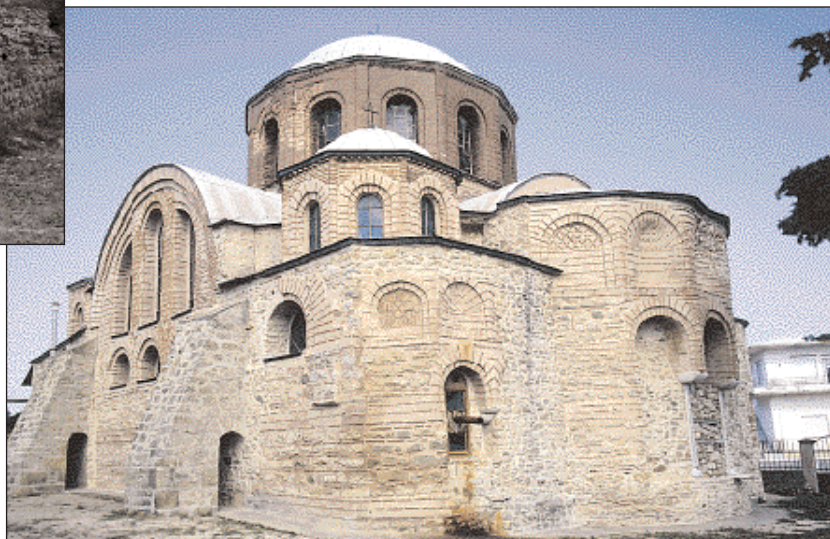
Τριάντα περίπου χλμ. από την Αλεξανδρούπολη στο δρόμο προς το τελωνείο των Κήπων, στο κέντρο της κομόπολης **Φέρες**, σώζεται ο ναός της Κοσμοσώτειρας. Καθολικό μεγάλης μονής με ισχυρή οχύρωση και άλλα προσκτίσματα ιδρύθηκε από τον σεβαστοκράτορα Ισαάκιο Κομνηνό στα 1151/2 σε ακατοίκητο και κατάφυτο τόπο στη Βήρα (σημερινές Φέρ(ρ)ες). Ο ίδιος ο βυζαντινός πρίγκιπας, άνθρωπος ικανός αλλά «...και στρατηγείν άμα και επιστατείν ποιήμασι και φιλοσοφείν...», συνέθεσε το

Τυπικό της Μονής και σύμφωνα με επιθυμία του τάφηκε μέσα στην εκκλησία.

Η αριστουργηματική αρχιτεκτονική του καθολικού και ο τοιχογραφικός διάκοσμός του αντανακλούν την τέχνη και την παιδεία της βυζαντινής πρωτεύουσας, συμπυκνώνοντας στο αρχιτεκτονικό μεγαλούργημα την πνευματική έκφραση της εποχής. Ο μεγάλος διάτρητος από παράθυρα τρούλλος, μέσα από πρωτότυπες στατικές και αισθητικές λύσεις, αιωρείται ως «σκέπη», ενώ οι τοιχογραφίες, έργο σίγουρα Κωνσταντινουπολιτών αγιογράφων, αποπνέει με μεγαλοπρεπή σοβαρότητα την υψηλή πνευματικότητα, αλλά και τις ασκητικές προτιμήσεις του κτήτορα και του περιβάλλοντός του. Το μεγαλόπνευστο αυτό μνημείο, σύμβολο σημαντικής εκκλησιαστικής και πολιτικής πρωτοβουλίας της κομνηνείας εποχής, δεσπόζει ακόμη και σήμερα σε κομβική θέση και σε μοναδικού κάλλους φυσικό περιβάλλον, όπως περιγράφεται μέσα από το ίδιο το Τυπικό της Κοσμοσώτειρας: «...ο ποταμός (Εβρος), ή Αίνος, η θάλασσα, οι ρηγίνες ταύτης, οι νίνεμοι, η της αειθαλούς πάσ κτηνοτρόφος νομή και ιππόβοτος, το της καθέδρας λοφόν και ελευθέριον επανάστημα, η λεπτή ευκρασία αέρος του χύματος και ευεκτική ισχναίς αύραις, οι αείζωοι περί τα χείλη του ποταμού δόνακες ταύταις υποσυρίζοντες έμμουσον, η άπλετος πεδιάς και ευτρεπής άποψις, θέρους ώρα φημί ασταχών άνθει και ταις ανθέριζιν αυτών επιβρίθουσα πολλήν τοις ορώσι την ευφροσύνην επιβραβεύουσιν, ωραιών δε πτόρθων άγχιστα της μονής εσμός αναφύεται και τοίσδε περιπλέκονται βότρυες, ύδωρ δε βλυστάνει το ευειδέστατον και ψυχρότατον...».

▲ Το εντυπωσιακό καμαροσκεπές κτίριο των πρώιμων οθωμανικών χρόνων γνωστό ως «Χάνα» (φωτ.: Ι. Βιγγοπούλου).

◀ Ο ναός της Κοσμοσώτειρας στις Φέρες, μεγαλόπνευστο μνημείο, της κομνηνείας εποχής. Η αρχιτεκτονική αυτή δημιουργία των μέσων του 12ου αι. δεσπόζει ακόμη και σήμερα στην κομβική θέση των χερσαίων αθηριών βορρά - νότιον, ανατολής - δύσης (φωτ.: Ι. Βιγγοπούλου).

Εβρος ο ευρύτερος και ο πλουτοφόρος

Ο ΕΒΡΟΣ ένας από τους μεγαλύτερους ποταμούς της Βαλκανικής χερσονήσου, πηγάζει από την οροσειρά Ρίλα στη Βουλγαρία και ρέοντας νοτιοανατολικά εκβάλλει στο Θρακικό Πέλαγος. Εισέρχεται στην Ελλάδα από το Ορμένιο και αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας για ένα μικρό τμήμα του. Από τη Νέα Βύσσα ως τις εκβολές του αποτελεί τη μεθοριακή γραμμή μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Το συνολικό του μήκος είναι 530 χλμ., από τα οποία τα 230 χλμ. διατρέχουν ελληνικό έδαφος. Παραπόταμοί του είναι ο Ερυθροπόταμος στην Ελλάδα, ο Αρδας στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία, ο Τούντζας στη Βουλγαρία και στην Τουρκία και ο Εργίνης στην Τουρκία.

Από το Δέριο ως τη θάλασσα, το τοπίο του Εβρου παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία βιοτόπων με πλούσια πανίδα και χλωρίδα. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν το δάσος Δαδιάς-Λευ-

κίμης-Σουφλίου, τα φαράγγια και τα δάση στις περιοχές Κίρκης-Αβαντα-Αισύμης, καθώς επίσης και η περιοχή του ποταμού Αρδα. Έχουν καταμετρηθεί στην ευρύτερη περιοχή του ποταμού 36 προστατευόμενα ή απειλούμενα είδη θηλαστικών (όπως η βίδρα, το τσακάλι και η αγριόγατα), 10 είδη πουλιών (όπως ο μαυροπελαργός, ο κραυγαετός και ο θαλασσεατός) και 17 είδη ερπετών και αμφιβίων.

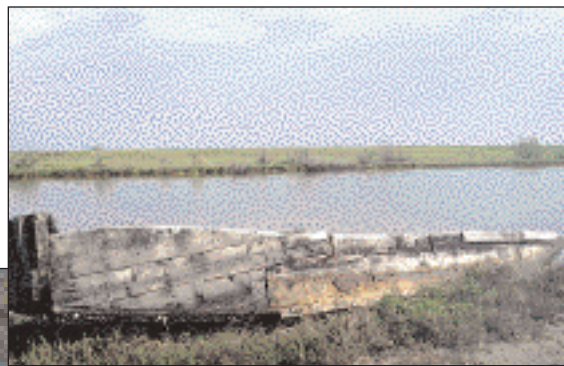
Μετά την Αλεξανδρούπολη και σε απόσταση περίπου τριάντα χιλιομέτρων συναντάμε το **Δέλτα του Εβρου**. Οριοθετείται από τη σιδηροδρομική γραμμή Αλεξανδρούπολης-Ορμένιου δυτικά, τον ποταμό Εβρο ανατολικά, το δήμο Φερών βόρεια και το Θρακικό Πέλαγος νότια.

Στο Δέλτα του ποταμού, συναντούμε 304 είδη πουλιών

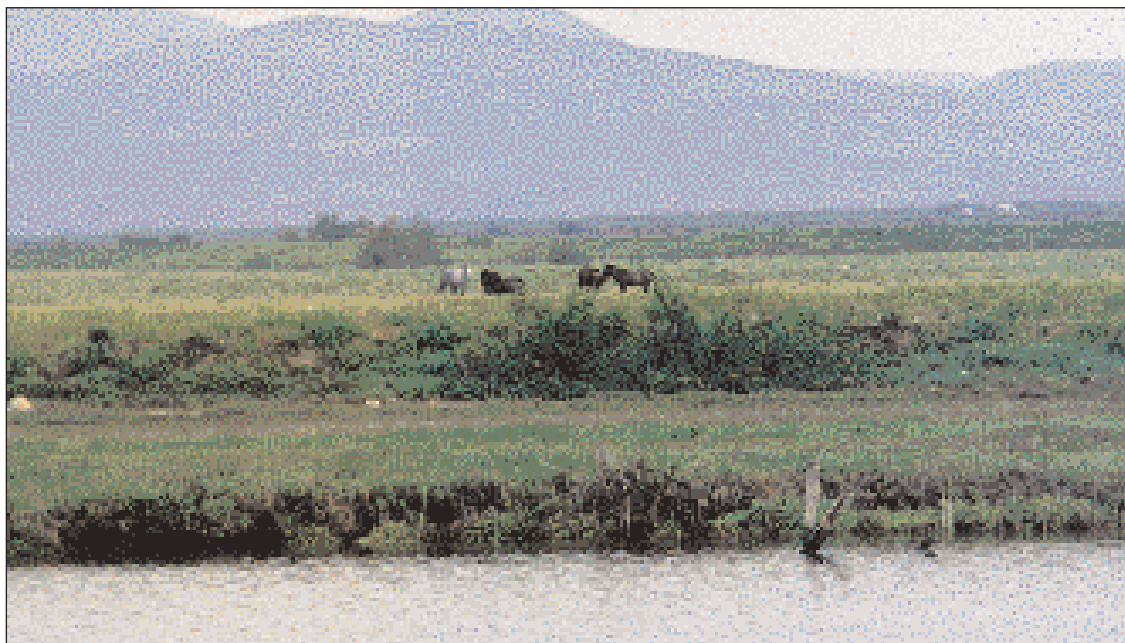
*Αστείρευτη φλέβα
ζωής, πέρα από το
χρόνο και τα σύνορα*

▼ **Φλαμίγκος στο Δέλτα του Εβρου, όπου φωλιάζουν ή ξεχειμωνιάζουν τα 304 από τα 450 είδη πουλιών της χώρας μας, γεγονός που αποδεικνύει ότι η περιοχή είναι ένας από τους σημαντικότερους μεσογειακούς νηρότοπους (φωτ.: Forestland).**

► **Οι πλάβες ακόμη και σήμερα χρησιμοποιούνται στα ρηχά νερά του ποταμού Εβρου (φωτ.: Forestland).**

▲ Λειμώνες με άλογα και βοοειδή στο Δέλτα του Εβρου (φωτ.: Forestland).

από τα 450 είδη της Ελλάδας. Αυτή η αφθονία ειδών αποτελεί σπάνιο φαινόμενο για τα ευρωπαϊκά δεδομένα και αποδεικνύει ότι το Δέλτα του Εβρου παραμένει ένας από τους σημαντικότερους μεσογειακούς υγρότοπους για το ξεχειμώνασμα μεγάλων πληθυσμών από πάπιες, χήνες και άλλα υδρόβια πουλιά, των οποίων οι πληθυσμοί τα τελευταία χρόνια δεν ξεπερνούν τα 50.000-60.000 άτομα.

Είδη πτηνών που παρατηρούμε εδώ, ενώ απαντούν σπάνια στην Ευρώπη, είναι: η Νανόχνη (*Anser erythropus*), η Κοκκινόχνη (*Branta ruficollis*), η Λεπτομύτα (*Numenius tenuirostris*) κ.ά. Από ορνιθολογική άποψη το οικοσύστημα λειτουργεί ως: Βιότοπος για φύλασμα και διατροφή για πολλές οικογένειες ερωδιών, κορμοράνων, γλάρων, παρυδάτιων, αρπακτικών και άλλων πτηνών· ως καταφύγιο για μεγάλους πληθυσμούς υδρόβιων πουλιών από τις βόρειες περιοχές της κεντρικής και αν. Ευρώπης κατά τη διάρκεια του χειμώνα· ως ζωτικός χώρος συγκέντρωσης και ανάπαυσης μεγάλων αριθμών μεταναστευτικών πουλιών κατά τις μετακινήσεις τους από και προς τη Μέση Ανατολή και την Αφρική.

► Εμβλημα της Λαδιάς ο μαυρόγυπας «*Aegyptus monachus*», έχει εδώ τις τελευταίες αποικίες του στην Ελλάδα και την Ανατ. Ευρώπη (φωτ.: Νίκος Πέτρον, «Εικόνες από τη Λαδιά», εκδ. ΚΟΑΝ).

ΚΑΤΕΥΘΥΝΉΜΕΝΟΙ βόρεια προς το Διδυμότειχο και λίγο πριν από το Σουφλί, στα δυτικά υψώνονται χαμηλοί λόφοι και βουνά που συνθέτουν το ορεινό σύμπλεγμα Δαδιάς-Λευκίμμης. Το προστατευόμενο **δάσος της Δαδιάς**, βρίσκεται στο μέσο του νομού Έβρου, στο νοτιοανατολικό άκρο της οροσειράς της Ροδόπης. Ανήκει στην πεδινή-ημιορεινή ζώνη με υψόμετρο που κυμαίνεται από 10 μέχρι 604 μ. Δυτικά του δάσους, συναντούμε μια ορεινή έκταση με ψηλότερες κορυφές τη Σάπκα (1.044μ.) και το Σίλο (1.065μ.). Το δάσος της Δαδιάς, χαρακτηρίζεται από έντονες εναλλαγές του φυσικού τοπίου. Λόφοι και χαμηλά βουνά, μικρές κλειστές και ανοιχτές κοιλάδες, πολλά μικρά και μεγάλα ρέματα και ποικιλομορφία των κλίσεων του εδάφους, δημιουργούν ένα έντονο τοπογραφικό ανάγλυφο. Οι εμφανείς διαφορές της μορφής, δομής και σύνθεσης της δασικής βλάστησης, η παρουσία βράχων και η καλλιέργεια των χωραφιών

που χωρίζονται με φυτοφράκτες, αποτελούν τα βασικά στοιχεία σύνθεσης του τοπίου της περιοχής. Η προστατευόμενη περιοχή με έκταση 7.200 εκταρίων, αποτελείται από δύο πυρήνες αυστηρής προστασίας και περιφερειακή ζώνη, τα όρια της οποίας είναι ίδια με εκείνα του συνόλου των δασών Δαδιάς-Λευκίμμης-Σουφλίου. Εκεί υπάρχει το μεγαλύτερο ημιορεινό πευκοδάσος της Θράκης με πολλά δέντρα ηλικίας άνω των 100 ετών. Ανάμεσα στα γέρικα πευκοδάση, παρεμβάλλονται ρέματα, βράχοι, καλλιέργειες και μικροί βοσκότοποι, δημιουργώντας αναρίθμητους χώρους διαβίωσης για όλα τα είδη πανίδας.

Λόγω του χαμηλού υψομέτρου, της γεωγραφικής θέσης και της περιορισμένης ανθρώπινης παρέμβασης, στην περιοχή εμφανίζονται τα περισσότερα αρπακτικά και ερπετά από κάθε άλλο τόπο της Ευρώ-

Στο δάσος της Δαδιάς

▲ *Όρνια στην ταϊότρα της Δαδιάς. Η παροχή άφθονης τροφής και η αυστηρή προστασία της περιοχής δημιούργησαν τις συνθήκες για να αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των σπάνιων αυτών αρπακτικών (φωτ.: Νίκος Πέτρον, «Εικόνες από τη Δαδιά», εκδ. ΚΟΑΝ).*

**Σε σημαντικό οικότοπο
μοναδικής ομορφιάς
εξελίχθηκε
το προστατευόμενο
δάσος της Δαδιάς**

πns. Εδώ θα βρούμε τα περισσότερα από τα μισά είδη πουλιών που έχουν καταγραφεί στην Ελλάδα: 219 είδη πουλιών από τα οποία πολλά σπάνια και μοναδικά στην Ελλάδα, όπως δρυκολάπτες (Picidae), χαλκοκουρούνες (Coracias garrulus), ψαλτοσιροβάκους (Sylvia nisoria), παρδαλοκεφαλίδες (Lanius nubicus), αμμοπετροκλήδες (Oenanthe isabellina) κ.ά. Εντυπωσιακή είναι η παρουσία 42 ειδών ημερόβιων και νυκτόβιων αρπακτικών (από τα 47 είδη της Ελλάδας), το 70% των ελληνικών στρουθιόμορφων ειδών, όπως και η ύπαρξη 28 ειδών μη στρουθιόμορφων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ορισμένα σπάνια είδη πουλιών: οκτώ είναι χαρακτηρισμένα ως κινδυνεύοντα, ενώ άλλα 30 απαιτούν υψηλή προστασία. Πενήντα εννιά είδη της περιοχής περιλαμβάνονται στο παράρτημα I της οδηγίας για τα πτηνά της Ευρωπαϊκής Ένωσης (79/409).

Το σημαντικότερο «είδος-έμβλημα» της περιοχής είναι ο μαυρόγυπας (Aegypius monachus). Οι αποικίες του στη Δαδιά είναι οι τελευταίες στην Ελλάδα και στην Αν. Ευρώπη. Άλλα σημαντικά είδη, είναι ο κραυγαετός (Aquila pomarina) και ο μαυροπελαργός (Ciconia nigra), οι πληθυσμοί των οποίων αποτελούν εδώ το 50% του πληθυσμού τους στην Ελλάδα. Δεν παρατηρούνται ενδημικά είδη πουλιών, αλλά πολλά από τα εμφανιζόμενα είναι σπάνια ή απειλούμενα. Με βάση το «Κόκκινο Βιβλίο» των Απειλούμενων Σπονδυλόζων της

Ελλάδας, 8 είδη της περιοχής είναι χαρακτηρισμένα ως κινδυνεύοντα, 12 έχουν τρωτούς πληθυσμούς με κίνδυνο να μεταπέσουν στην παραπάνω κατηγορία, 2 είδη χαρακτηρίζονται ως απροσδιόριστα με κίνδυνο να μεταπέσουν σε μία από τις παραπάνω κατηγορίες, 10 είδη χαρακτηρίζονται ως σπάνια και 7 χαρακτηρίζονται ως ανεπαρκώς γνωστά (είναι σπάνια, αλλά δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία για να ενταχθούν σε μία από τις παραπάνω κατηγορίες). Οι επισκέπτες της Δαδιάς εξυπηρετούνται στον άρτια οργανωμένο χώρο του Οικοτουριστικού Κέντρου (Κέντρο Ενημέρωσης για τον βιότοπο, έκθεση φωτογραφιών με θέμα τη χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής, ξενώνας, παρατηρητήρια, οικοξεναγοί) και στις δασικές εγκαταστάσεις των Κατρατζήδων (15χλμ. από την Δαδιά) που διαχειρίζεται ο Γυναικείος Συνεταιρισμός Δαδιάς.

◀ **Σπάνια είναι τα ζαρκάδια (Capreolous capreolous) στη Δαδιά, παρά την ύπαρξη ιδανικών συνθηκών και ενδιαιτημάτων και παρά το γεγονός ότι το κνήγι τους απαγορεύεται (φωτ.: Νίκος Πέτρον, «Εικόνες από τη Δαδιά», εκδ. ΚΟΑΝ).**

Σουφλί

ΚΑΤΑ την οθωμανική περίοδο αποτελούσε διοικητικό κέντρο μιας πλούσιας περιοχής με 80 χωριά. Σημαντικό εμπορικό κέντρο –κυρίως το β' μισό του 19ου αι. και στις αρχές του 20ού αι.- με σχεδόν αμιγή ελλήνοφωνο ορθόδοξο πληθυσμό (γύρω στα 1900 υπήρχαν 1.200 ελληνικές εστίες και 20 μουσουλμανικές), το Σουφλί ανέπτυξε κυρίως τη σηροτροφία (16.000 στρέμ. μορεώνες), την αμπελουργία (6-7.000 στρέμ.) και την καρποποιία (60 εργαστήρια). Υστερα από τη Συνθήκη της Λωζάννης και τη μεταφορά των συνόρων στον Εβρο, η πόλη έχασε πολλές εκτάσεις με μουριές, ενώ η εκβιομηχάνιση της παραγωγής μεταξιού και η μείωση του ρόλου του στη σύγχρονη οικονομία οδήγησαν πολλούς κατοίκους στην ανεργία και τη μετανάστευση.

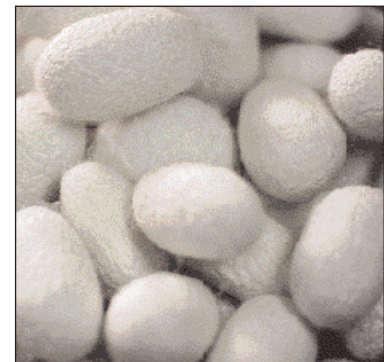
Η καλλιέργεια του μεταξοσκώληκα ήταν καθοριστική για τη διαμόρφωση της αρχιτεκτονικής. Τα εργοστάσια, τα βαφεία, οι αποθήκες αλλά κυρίως ο τύπος του «κουκουλόσπιτου», που ξεχωρίζει με τον επιβλητικό του όγκο, προσδίδουν στην ακριτική αυτή πολιτεία μια εικόνα που δεν αφήνει τον επισκέπτη αδιάφορο. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα «κουκουλόσπιτα» των οδών Μόκαλη, Κυρίλλου 6ου, της πλατείας Ζάχου, των οικογενειών Μπρίκα και Κάλεση και το παλιό αρχοντικό Κουρτίδη που στεγάζει το πολύ ενδιαφέρον Μουσείο του Ελληνικού Μεταξιού (έργο του κοινωφελούς ιδρύματος της ΕΤΒΑ). Στο αρχοντικό αυτό έζησε ο Κων. Κουρτίδης (1870-1944), προσωπικότητα με πολύπλευρη δραστηριότητα (επιστημονική, συγγραφική, πολιτική).

▲ Οικογενειακή φωτογραφία από το πανηγύρι τον ξεκλαδόματος των κουκουλιών στο Σουφλί (φωτ.: «Η σηροτροφία στο Σουφλί», εκδ. Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1992).

◀ Οικία Μπρίκα στο Σουφλί. Η σηροτροφία έβαλε το στίγμα της στην αρχιτεκτονική του οικισμού και τη λειτουργική οργάνωση της κατοικίας (τα γνωστά κουκουλόσπιτα), η οποία εκτός από χώρο διαμονής λειτουργεί και σαν παραγωγική μονάδα (φωτ.: «Η σηροτροφία στο Σουφλί», εκδ. Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1992).

Διδυμότειχο: η βυζαντινή καστροπολιτεία

ΔΙΠΛΑ στον Ερυθροπόταμο, παραπόταμο του Εβρου, πάνω σε βραχώδη, άνυδρο λόφο, το Διδυμότειχο, «κάστρο διδυμάρικο», αντικατέστησε, από τον 8ο πιθανότατα αιώνα, τη ρωμαϊκή Πλωτινόπολη. Ο αυτοκράτορας Τραϊανός (98-117) έδωσε το όνομα της συζύγου του Πλωτίνης στην πόλη που ίδρυσε σε κομβική θέση στον λόφο της Αγίας Πέτρας, και αναφέρεται ήδη περί τα μέσα του 2ου αι. από τον γεωγράφο Κλαύδιο Πτολεμαίο. Και οι δύο πόλεις κτίστηκαν πάνω σε σημαντικό άξονα χερσαίων και ποτάμιων επικοινωνιών, που συνέδεαν μέσω του Εβρου, την Τραϊανούπολη και την ακτή του Αιγαίου με την κεντρική θρακική πεδιάδα. Από τα κατάλοιπα της ρωμαϊκής πόλης [ποικίλα οικοδομήματα, αρχιτεκτονικά μέλη, λουτρά, ψηφιδωτά, γλυπτά κ.ά., ξεχωρίζει η χρυσή προτομή του αυτοκράτορα Σεπτίμιου Σεβήρου (Μουσείο Κομοτηνής)]. Με αλληπάλληλες επανοχυρώσεις από τον Ιουστινιανό ως και τα υστεροβυζαντινά χρόνια, η πόλη με το κάστρο έπαιξε σημαντικό ρόλο σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Γενέτειρα αυτοκρατόρων, τόπος εξορίας αλλά και της στέψης του Ιωάννη ΣΤ΄ Καντακουζηνού (1341), καταστράφηκε ανελέητα από τον ηγεμόνα των Βουλγάρων Ιωαννίτση το 1206. «Και ο Ιωαννίτσης, ο βασιλιάς της Βλαχίας και της Βουλγαρίας... μάζεψε όσους ανθρώπους μπορούσε... προχώρησε μέχρι το Διδυμότειχο, το κατέλαβε, και το γκρέμισε και ισοπέδωσε τα τείχη μέχρι τη γη. Και έκανε επίδρομή σ' όλη την περιοχή και άρπαξε άντρες και γυναίκες και παιδιά και ζώα. Και έκανε μεγάλη καταστροφή... το Διδυμότειχο είχε χαθεί...». Γοδεφρείδου Βιλλαρδουΐνου, «Η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης», 13ος αι.

Μετά την κατάληψη της πόλης από τους Οθωμανούς

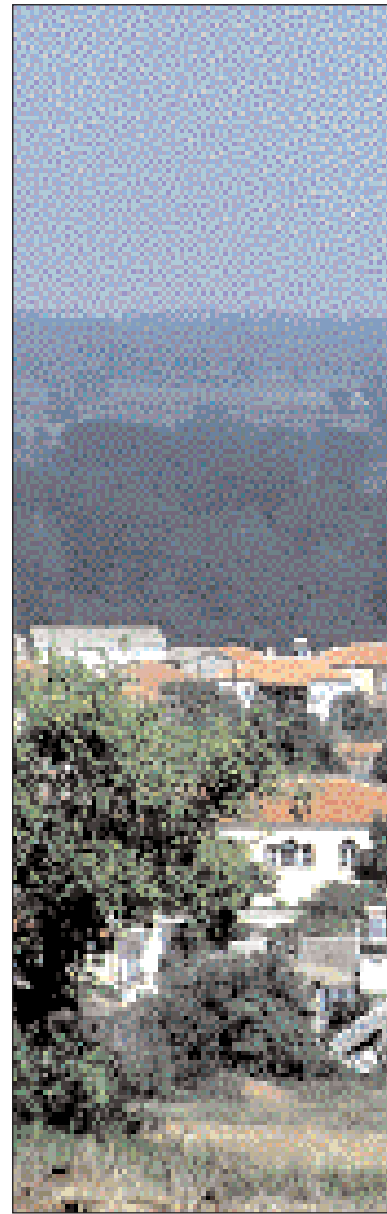
το 1360/1, οι μουσουλμάνοι κατοίκησαν εκτός των τειχών, ενώ οι χριστιανοί (Έλληνες ως επί το πλείστον, Βούλγαροι, Αρμένιοι) και οι Εβραίοι έμειναν μέσα στο κάστρο. Σε όλη τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου, οι οργανωμένες συντεχνίες [αμπατζήδες (ράφτες), κουγιουμτζήδες (χρυσοκόοι), κουντουράδες (τσαγκάρηδες), κεραμαρής, κασάπες, γουναράδες, μπακάληδες

κ.ά.] συνετέλεσαν στην ανάπτυξη της πόλης, ενώ τον 19ο αι. η δραστήρια ελληνική κοινότητα ασχολούνταν κυρίως με τα κουκούλια, την καπνοκαλλιέργεια και την περιζήτητη σε Ευρώπη και Μικρά Ασία κεραμική. Το 1878 και ως το 1920 η πόλη γνώρισε εναλλαγές σε κατοχή και διοίκηση από

Τείχη στεφανώνουν την πολιτεία με το πλούσιο βυζαντινό παρελθόν

Ρώσους, Οθωμανούς, Βούλγαρους, ενώ από το 1917 ως το 1920 κορυφώθηκαν οι διώξεις των Ελλήνων από τους Βούλγαρους.

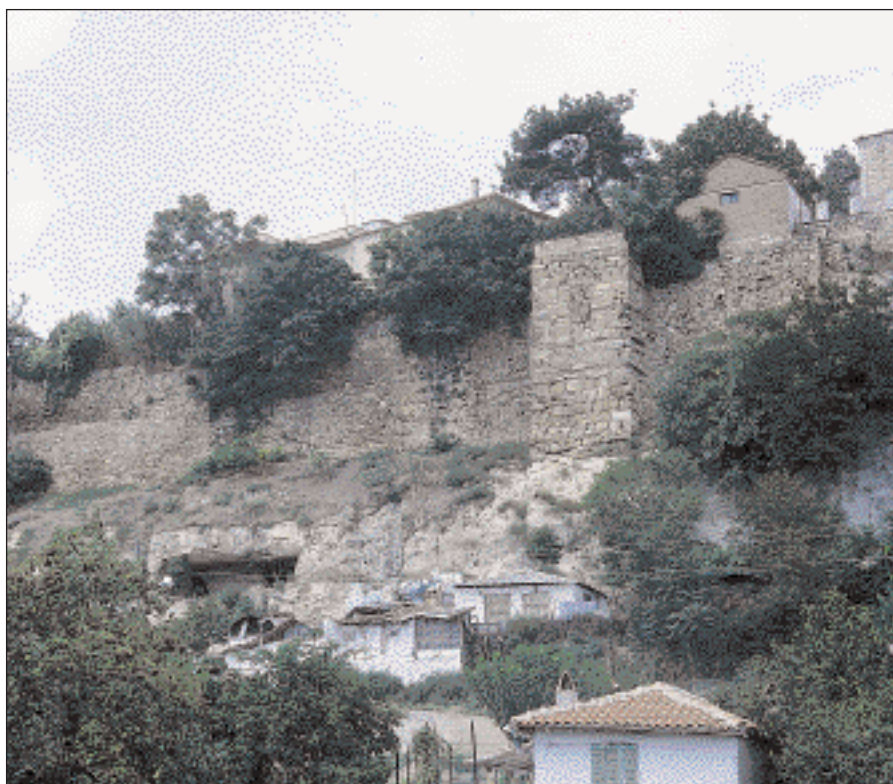
Σήμερα από το πλούσιο αυτό παρελθόν ο επισκέπτης κατά την περιήγησή του στην εντός των τειχών βυζαντινή, «παλαιά συνοικία», αλλά και στην «κάτω πόλη» μπορεί να δει: τα τείχη που εντυπωσιακά περιβάλλουν την «πάνω πόλη» με πύργους, πύλες και καστρόπορτες (Καλέπορτες, Σαραϊόπορτες, Πεντάζωνο, Νερόπορτες και της βασιλοπούλας), εντυπωσιακούς πηθώνες και δεξαμενές νερού, το βυζαντινό ναΐδριο της Αγίας Αικατερίνης (β' μισό του 14ου αι.), ερείπια ταφικού παρεκκλήσιου (14ος αι.), τις παλιές εκκλησίες της Κοίμησης και του Χριστού (19ος αι.), το μητροπολιτικό ναό του Αγίου Αθανασίου (1834), το προσκυνητάρι του Αγίου Δημητρίου, τη λεγόμενη φυλακή του Καρόλου ΙΒ΄ της Σουηδίας, λίγα παλιά «ξύλινα σπίτια», το πλούσιο Λαογραφικό Μουσείο και το πρώτο σε ευρωπαϊκό έδαφος μεγάλο μουσουλμανικό τέμενος των αρχών του 15ου αι.

Ανω Εβρος

ΒΟΡΕΙΩΣ του Διδυμοτειχίου εκτείνεται ο Ανω Εβρος, τον οποίο δεν παρουσιάζουμε στο οδοιπορικό αυτό. Περιοχή ακριτική, αλλά ιστορικά φορτισμένη, με κατοίκους στην πλειονότητά τους πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη, συνδυάζει πλούτο πολιτισμικό και έντονη μουσικοχορευτική παράδοση: «Οι ιστορικές περιπέτειες του χώρου ως μνήμη και ως τραύμα, ως κίνητρο διαμαρτυρίας και ως επιταγή μετάδοσης έχουν αποτυπωθεί στο τραγουδιστικό ρεπερτόριο. Θρύλοι ενός μυθικού, απώτερου ιστορικού παρελθόντος (εξισλαμισμοί, επιδρομές, αιχμαλωσίες... ξενιτεμοί) όπως και τα τραυματικά ιστορικά και επίσης μυθοποιημένα γεγονότα του α' μισού του 20ού αι. (βαλκανικοί και παγκόσμιοι πόλεμοι, βουλγάρικες κατοχές, απελευθέρωση,... μικρασιατικό, προσφυγιά, εμφύλιος)... ενσωματώθηκαν στη θεματική παρακαταθήκη της μουσικής παράδοσης...». Μιράντα Τερζοπούλου, «Ιστορία, Μνήμη και "Γεγονότα Τραγούδια"» στο Μουσικές της Θράκης, μία Διεπιστημονική προσέγγιση: Εβρος, Σύλλογος οι Φίλοι της Μουσικής, Αθήνα 1999.

► Αποψη του κάστρου του Διδυμοτειχίου. Η σημερινή ζωή της πόλης συννέπεται με το πλούσιο παρελθόν της βυζαντινής καστροπολιτείας (φωτ.: Ι. Βιγγοπούλου).

◀ **Κάστρο Πυθίου.** Ο επιβλητικός όγκος του κάστρου υψώνεται σε ένα εντυπωσιακό παρόχθιο τοπίο, στην ανατολική άκρη του ομώνυμου χωριού. Χτίστηκε από τον Ιωάννη ΣΤ΄ Καντακουζηνό σε καίριο στρατηγικό σημείο και θεωρείται λαμπρό παράδειγμα ύστερης βυζαντινής στρατιωτικής αρχιτεκτονικής (φωτ.: Ι. Βιγγοπούλου)

ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΔΥΜΌΤΕΙΧΟ, οδεύουμε προς βορρά και παράλληλα με τον Εβρο ποταμό και αφού διανύσουμε 15 χλμ. φθάνουμε σε ένα εντυπωσιακό παρόχθιο τοπίο, όπου στην ανατολική άκρη του ομώνυμου χωριού υψώνεται ο επιβλητικός όγκος του κάστρου του Πυθίου. Η ίδρυσή του το 1331-1341, πάνω στο λόφο που δεσπόζει της κοιλάδας του Εβρου, έχει σχέση με τις δυναστικές έριδες που ξέσπασαν την εποχή εκείνη στο Βυζάντιο. Χτίστηκε

Πύθιο

από τον Ιωάννη ΣΤ΄ Καντακουζηνό σε καίριο στρατηγικό σημείο -ο ποταμός ήταν πλωτός ως εκεί- και χρησίμευε ως «ταμείον» την περίοδο που ένοπλα διεκδικούσε το θρόνο από το νόμιμο κληρονόμο. Οι διαμάχες την περίοδο εκείνη έφεραν ξένες δυνάμεις στην περιοχή και ετοίμασαν το έδαφος για την επέκταση των Οθωμανών. Σώζονται σχεδόν ακέραιοι οι δύο κεντρικοί πύργοι, ο ένας χρησίμευε ως κατοικία και ο άλλος είχε αμυντικό χαρακτήρα. Θεωρείται λαμπρό παράδειγμα ύστερης βυζαντινής στρατιωτικής αρχιτεκτονικής. Μέσα στο χωριό Πύθιο υπάρχει ο τάφος του οικουμενικού πατριάρχη Κωνσταντινούπολης Κυρίλλου ΣΤ΄ που απαγχονίστηκε το 1821 στην Αδριανούπολη.

Σήμερα, η αίσθηση του απλωμένου ορίζοντα προς τις κοιλάδες, ανατολικά και δυτικά του Εβρου και η δυναμική, ηγεμονική παρουσία του φρουρίου ανακαλούν, ως ωπή ακόμη μνήμη θαρ-

ρεις, τα γεγονότα εκείνα που σπάρξαν τη Θράκη -ανθρώπους και χώρους- τους τελευταίους αιώνες του Βυζαντίου. Ο κουρνιαχτός της μάχης είναι ακόμη εδώ. Αλλά η πсуχία του τοπίου που διαπερνά το χρόνο σφραγίζεται από τα παντονικά και στέρεα ίχνη της ανθρώπινης συμμετοχής στις ιστορικές συγκυρίες.

Επίλογος

Την αγκαλιάζουν δύο πλούσια ποτάμια (Νέστος-Εβρος), τη στεφανώνει ένα μεγαλόπρεπο όρος (Ροδόπη) και απλώνει τον κάμπο της με λίμνες και λιμνοθάλασσες ως την ακτή του Αιγαίου. Η Θράκη, που ιστορικογεωγραφικά δεν τελειώνει σε αυτά τα όρια, δεν είναι μακριά για κανέναν Έλληνα. Κρατεί στέρεα και επιδεικνύει όχι κραυγαλέα τον μοναδικό φυσικό της χώρο, καθώς και τον μνημειακό της πλούτο από το πολυτάραχο παρελθόν της. Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία της συνεχίζουν τη μακρά ιστορία τους σιωπηλά, όχι πολύβουα, σε ήμερα τοπία όπου η σπάνια κλωρίδα και πανίδα υπενθυμίζουν τη δυνατότητα αρμονικής συνύπαρξης ανθρώπου και φύσης.

...κι από τ' αεράκι
και ήταν πέρα κάπου σε μια γη,
σε πηγή λαών και χρόνων
και ήτανε στη Θράκη.

Κ. Παλαμάς,

Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου, Λόγος Α΄ - Ο ερχομός

Βιβλιογραφία:

Στο «Θρακικό Ηλεκτρονικό Θησαυρό: Ιστορία και Πολιτισμός, Περιβάλλον, Τουρισμός» του Δημοκρίτειου Παν/μίου της Θράκης, συμμετείχε και το Εθνικό Ιδρυμα Ερευνών με ερευνητές από τα τρία ανθρωπιστικά Ινστιτούτα και με εξωτερικούς συνεργάτες, συγκεντρώθηκαν στοιχεία της ελληνικής Θράκης, αλλά και της ευρύτερης περιοχής στις περιπτώσεις που το απαιτούσε η ιστορική πραγματικότητα. Δημιουργήθηκε μια ειδική Βάση Δεδομένων ανοικτού ορίζοντα, μια «συνεκτική» μορφή διαθέσιμη μέσω Διαδικτύου και ένα CD-ROM με θέμα τη Θράκη. Οι υπογράφωντες άντλησαν μέρος του επιστημονικού υλικού κυρίως από τη Βάση Δεδομένων του Θρακικού Ηλεκτρονικού Θησαυρού και από τον τόμο «Θράκη» της Γενικής Γραμματείας Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, 1994.

Οι χρήστες του Διαδικτύου μπορούν να αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες για τη Θράκη στις ηλεκτρονικές σελίδες: <http://orpheus.ee.duth.gr> (Θράκη η Γη του Ορφέα) και <http://thesaurus.duth.gr> (Θρακικός Ηλεκτρονικός Θησαυρός).